

LA PREMSA A SANT MARTÍ DE PROVENÇALS: 1872-1897

Jordi Pradas i Andreu

INTRODUCCIÓ

L'objectiu del present treball és el de donar a conèixer un catàleg comentat de les publicacions periòdiques publicades a l'antic poble de Sant Martí de Provençals en el període 1872 (data d'aparició de la primera publicació) i 1897 (quan el poble fou agregat al municipi de Barcelona). Pensem que pot ser interessant donar a conèixer l'abast qualitatiu i quantitatiu d'un tipus de premsa llunyana de les grans col·leccions periodístiques barcelonines. La premsa martinenca aixopluga una munió de títols -la majoria de curta o curtíssima durada-, adreçada a un indret gegogràfic molt concret i amb una diversa orientació social, ideològica i política, exponent de la complexitat del teixit social de l'antic municipi.

La premsa periòdica pot constituir una font complementària -i, a voltes, fonamental- per a l'anàlisi del passat recent. Sovint, l'historiador es veu obligat a recórrer al seu estudi per a apropar-se a una sèrie de temes quotidians que difícilment generen una documentació escrita pròpia. Òbviament, caldrà valorar, en cada cas, la importància i influència de cada publicació; és el mateix historiador el que haurà de valorar els criteris i metodologia més escaients a cada cas.

Ja hem comentat l'abast cronològic del treball: el 1872 apareix el degà de la premsa martinenca (El Eco del Taulat) i la cloenda la posa la mateixa desaparició de Sant Martí com a ens administratiu, el 1897, tot coincidint amb el darrer dels setmanaris pròpiament dits (El Adalid martinense). En aquests vint-i-cinc anys s'ha configurat una oferta periodística que presenta, al nostre parer, tres aspectes bàsics: en primer lloc, la data relativament tardana de la seva desaparició (fet gairebé comú a la premsa de tots els pobles del Pla de Barcelona); en segon lloc, un creixement potser no gaire espectacular, però tanmateix gens negligible (trenta-quatre capçaleres en un quart de segle); finalment, l'amplitud del ventall ideològic que cobreix, anant del conservadurisme disfressat de benintencionat apoliticisme fins a l'anarquisme, passant pel catalanisme i les diverses expressions dels partidaris de la República.

La compilació d'aquestes trenta-quatre publicacions ha estat un xic dificultosa atesa la dispersió dels números solts que han perviscut fins l'actualitat. Si bé la majoria de col·leccions es troben a l'Arxiu Històric Municipal de Barcelona, altres han estat localitzats a l'IISG d'Amsterdam i fins i tot algunes han aparegut accidentalment; en tot cas, no s'han estalviat esforços a fi d'aconseguir còpies de les col·leccions originals que romanen fora del país. Hem de considerar també les publicacions perdudes i de les quals només tenim alguna referència aïllada.

Els criteris emprats per a confeccionar el llistat de la premsa martinenca consisteixen fonamentalment en l'adscripció al poble, és a dir, que la seva direcció, redacció i/o impressió tinguin llurs respectives seus al municipi. En funció d'aquesta elemental normativa hem evitat incloure títols apareguts a altres municipis del Pla. Els interessats en història urbana han de tenir en consideració l'existència d'altres publicacions (com El Heraldo de las Afueras, de Sant Andreu del Palomar, o La Unión: gaceta de los contribuyentes), que tenien una perspectiva supramunicipal, que per les raons acabades d'esmentar queden fora del present treball.

El nostre treball, a l'igual que la premsa martinenca, té la seva pròpia història. Pren com a punt de partida un primer inventari realitzat al llibre Apunts per a la història de Sant Martí de Provençals, inventari valuós però amb algunes mancances i sense aparell crític i erudit. Serveix com a treball per als estudis d'història contemporània del seu autor i, posteriorment, per als seus estudis de biblioteconomia.

De la visió "històrica" neixen el comentari (breu caracterització de cada títol) i la selecció d'articles, amb el que hom cerca una doble finalitat: en primer lloc, tractar de donar una perspectiva aèria de la vida quotidiana d'un suburbi industrial barceloní en els seus múltiples aspectes (conflictivitat social i obrera, lluites polítiques, problemes administratius, vida associativa, la qüestió de l'agregació); en segon lloc, malda per caracteritzar cada publicació a través del seu redactat, d'un cert estil en la redacció i articulació d'idees, des de la perspectiva del llenguatge estil, que sorprendrà a qui no estigui habituat a la lectura de textos decimonònics.

De la visió "biblioteconòmica" surt la fitxa tècnica, o descripció analítica de cada publicació. S'ha procurat dotar d'homogeneïtat a cada descripció, complimentant cada apartat amb el màxim rigor possible, i deixant-lo en blanc quan no es disposava de la informació necessària.

Tot i això, el treball que ens ocupa té, a desgrat dels anys en que ha romàs anònimament amagat en una carpeta, un cert aire de provisionalitat. Algunes descripcions, acceptem-ho d'entrada, són incompletes i haurien de ser verificades en una futura revisió del text. La bibliografia, llevat de la que és específica per a Sant Martí, no ha estat actualitzada i caldria una ullada a les aportacions en historiografia de la premsa que hagi pogut aparèixer en aquests darrers anys, tant la que ha estat publicada comercialment com la que roman inèdita en forma de tesis doctorals o literatura grisa.

En definitiva, publiquem aquest treball amb una forta consciència de les seves mancances, amb el desig que pugui servir d'estímul per a posteriors recerques.

SANT MARTÍ DE PROVENÇALS A LA SEGONA MEÏTAT DEL SEGLE XIX

Fins ben entrada la segona meïtat del XIX, el lloc suburbà conegut com a Sant Martí de Provençals se'ns apareix com un espai físic d'una projecció històrica de poca transcendència, essent poca cosa més que una perllongació residual dels extrems més deshabitats de la gran ciutat. D'aleshores ençà, però, Sant Martí començà a emplenar-se de contingut social: a l'expansió demogràfica succeix l'afermament de la personalitat de l'ex-municipi en el context de la Barcelona metropolitana.

Un primer índex de l'envol de Sant Martí rau en el nombre d'habitants. Segons els censos clàssics, el municipi experimentà un creixement notable ja al segle XVIII, quan passà de 177 a 1715 habitants entre 1717 i 1787; aixó és, del 0'4 a l'1'3 % de Barcelona i el seu pla. Després de llarg mig segle d'estancament, la represa demogràfica esdevingué altra vegada prou significativa: entre 1860 i 1877, la població augmentà en 13.500 ànimes; el 1877, ja s'ultrapassava la cota dels 30.000 habitants. Bóna part d'aquest creixement correspon a la fenomenologia immigratòria, encara per quantificar, però de la qual tenim, si més no, lleugeríssims indicis de la seva magnitud i repercussions socials.

Urbanísticament, aquest procés es reflectí en una contínua expansió del sòl edificable a desgrat dels usos tradicionals del mateix, que fins aleshores havien conservat el seu caràcter d'activitats primàries (agricultura i ramaderia). El producte líquid imponible relatiu a la propietat urbana es multiplicà per 10'6 en el període 1851-1898, producte del progressiu augment de sol·licituds d'edificació de vivendes particulars, establiments industrials i projectes d'urbanització de solars i parcel·les de terreny amb finalitats especulatives. Al fons d'urbanisme de l'Arxiu Històric Municipal de Sant Martí de Provençals es conserven més de 4.000 expedients de permisos d'obres en el lapse cronològic determinat pels anys 1841 i 1897; i caldria incloure encara a les edificacions que es duïen a terme, de forma illegal, al marge del tràmit administratiu de rigor.

Aquesta expansió de l'activitat constructiva prengué com a eixos els quatre nuclis tradicionals (i força mal comunicats) en el que es dividia el terme municipal: els barris de la Muntanya, la Sagrera, el Clot i el Poblenou. Molt lentament, però inexorable, s'anà emplenant la zona d'eixampla del poble, tot i que obstacles urbanístics notables dificultaren la comunicació entre Sant Martí i Barcelona fins dates excessivament avançades (construcció del Pont de Marina, 1927). Tot i així, sovint era més factible traslladar-se de Barcelona a llocs concrets de Sant Martí que no entre les diverses barriades que formaven l'antic poble. Així, per exemple, la connexió Clot-Poblenou sempre depengué del precari eix Marià Aguiló-Sant Joan de Malta, en tant que els veïns de la Muntanya es manifestaren repetides vegades en contra del seu excessiu aïllament. Els eixos ferroviaris de Mataró i Granollers accentuaren el desllorigament intern de l'espai físic del poble.

Pel que fa a les activitats econòmiques, hom té la imatge de Sant Martí associada a la figura del "Manchester català", figura retòrica que popularitzà un publicista-periodista del segle passat. Segons aquest tòpic, Sant Martí fora una mena de paradís de la gran indústria, indret farcit de grans xemeneies i ensordidores sirenes cridant als obrers a la feina moment rera moment. Si bé és evident l'existència de la gran indústria, principalment vinculada als sectors tèxtil i metal·lúrgic, d'altra banda cal constatar la presència d'unitats de producció de tamany mitjà i petit (en ocasions poca cosa més que tallers domèstics) de sectors diferents als acabats d'esmentar: magatzems de vi, oli i boteria, materials per a la construcció (forns de totxos, serradureries i fusteries industrials), el de l'alimentació (farineries, molineries), els dipòsits comercials, els curtits, els productes químics, etc.

La societat martinenca de l'època se situava en un espectre més ampli que el circumscrit a la classe obrera, però en la que aquesta exercia un predomini, si més no, quantitatiu; els propietaris de les fàbriques i/o establiments industrials i comercials eren aliens a la dinàmica social del poble. Ens movem així en un context social relativament estret, en el que no hi ha excessives diferències pel que fa a l'estructuració econòmica (llevat de les corresponents excepcions, que sempre n'hi havia), però en el que d'altra banda s'observen respostes força diferents a nivell de comportaments polítics individuals i col·lectius. La lluita per ocupar l'Ajuntament, sens dubte el referent essencial de la vida política local, reflecteix aquesta varietat de conductes. Sant Martí no s'escapolí de les imposicions de la vida política oficial, amb les seves lluites entre faccions pro-dinàstiques, però el fort arrelament de sectors obreristes, republicans i regionalistes dibuixa en la xarxa social del poble un tarannà particular i original, que passà a formar part de la dinàmica general barcelonina un cop consumada l'agregació. Destacarem, dins el camp de les opcions republicanes, la forta presència real dels federals i l'efectiva dels possibilistes, que en algun moment arribaren a controlar el consistori; la del sindicalisme moderat de les "Tres Classes de Vapor", d'una banda, i la de les opcions més anarquitzants, de l'altra, pel que fa a l'obrerisme; finalment, l'embranchada que prengué el catalanisme conservador, bé que disfressat, a voltes, de connotacions progressistes. Tot aquest ventall de postures han quedat reflectides en la molt diversa orientació de la premsa martinenca, com veurem més endavant.

La vida associativa de Sant Martí, tant la que travessava pels canals legals de la inscripció a les corresponents instàncies administratives com la que en romania al marge, palesa tanmateix aquesta diversitat de tendències a les quals ens venim referent. Societats de resistència obrera, comitès i centres republicans, ateneus i centre d'instrucció popular, entitats recreatives (moltes de les quals emergien només a l'hora de celebrar la Festa Major, per entrar de nou en un període de letàrgia), societats de socors mutus, cooperatives, casinos i centres de tertúlia, configuren un panorama en que les interrelacions respectives entre totes aquestes institucions demostren el caràcter relativament petit (car tothom, d'una manera o altra, tenia referències de tothom), però conceptualment ampli, del Sant Martí de la passada centúria.

Els paràmetres pels quals es desenvolupava la vida quotidiana dels martinencs del Nou-cents es pot rastrejar a través de la premsa. La pèssima xarxa de transports; la manca de serveis i infraestructures, a les quals els diversos consistoris de Sant Martí no donaren altres respostes que les purament sectorials; la sanitat pública, amb les repetides invasions de malalties epidèmiques; la mala qualitat i carestia dels aliments; l'administració d'espais públics, com el cementiri, el mercat o les escoles; el xoc de les noves opcions lliurepensadores amb l'església oficial; la vida associativa, de la qual acabem de donar lleugeríssima referència; l'oferta d'habitatge i d'espai edificable; la població marginal, amb sistemàtica presència de fenòmens relacionants amb el submón de la mendicitat, la delinqüència i la prostitució; la protesta obrera; la repercussió a nivell local de temes de política nacional, com el caciquisme, les guerres carlines o els conflictes colonials, i així un llarg etcètera, configuren un seguit de temes pels quals deduïm la complexitat de les activitats diàries de totes i cadascuna de les persones que vivien o simplement medraven en el que ja aleshores es definia com un suburbi industrial -com tants d'altres- d'una gran ciutat -com tantes d'altres-. Esperem que el present recull de premsa sigui d'alguna utilitat als estudiants, investigadors o simplement curiosos que s'arrisquin a encarar-se amb els petits temes de la història escrita en minúscules.

LA PREMSA A SANT MARTÍ DE PROVENÇALS: NOTES PER AL SEU ESTUDI.

A grans trets, la premsa apareguda a Sant Martí de Provençals fins el 1897 pot dividir-se en tres blocs: la obrerista, la d'adscripcions polítiques concretes i la pseudo-apolítica, aquélla que s'aixopluga sota un lema fel tipus "*publicación defensora de los intereses morales y materiales de la localidad*". Aquests blocs tendeixen a interferir-se, atès que tant la premsa obrerista com la d'interessos locals palesen sovint actituds polítiques molt definides, mentra que la premsa política dedica la major part del seu contingut a temàtica estrictament local. En qualsevol cas, a efectes d'anàlisi, pensem que aquesta mena de taxonomia pot resultar orientativa. Anem tot seguit a veure les característiques bàsiques dels grups esmentats.

La premsa obrerista és la menys farcida de títols i, malauradament, la que ha arribat a nosaltres en pitjor estat de conservació. En efecte, de El Eco de obreros toneleros de la Regió Española (1887-1904) i de La Tracción Ferroviaria Ilustrada (1893-1901) només ens han perviscut uns pocs exemplars solts; la seva lectura reflecteix el tarannà exclusivament professional, amb poques crítiques globals a l'estructura de la societat i, menys encara, amb propostes ideològiques. Un altre caire ofereix El Grito del Pueblo (1996), que pren partit per les tesis anarco-col·lectivistes en un moment d'embranchada de l'anarco-comunisme i d'esllanguiment de la més explícitament anarquitzant plataforma obrera d'aleshores, la Federació de Treballadors de la Regió Espanyola, de la que n'era un dels seus més actius propagandistes el mateix director de la publicació, el vallisoletà Indalecio Cuadrado.

Ignorem per quin motiu Cuadrado establí la redacció a Sant Martí ¿Desavinences personals amb membres de la Federació establerts a Barcelona? ¿Desig d'obtenir ressó en un medi suburbà? ¿Li era millor resistir a Sant Martí que no pas a Barcelona ciutat la persecució governamental contra els mitjans d'expressió dels treballadors? Si aquesta darrera hipòtesi és la correcta no podem dir que l'èxit acompanyès al dirigent anarquista, car El Grito del Pueblo auedà proscrit cinc mesos després d'iniciar-se l'aparició.

El quart i darrer títol de la premsa obrerista és La Unión Obrera (1895). Amb lemes tan explícits com "*las organizaciones traen en si el germen de la sumisión, del idiotismo é imbecilidad*" i "*las relaciones, el origen de la crítica, examen y por ende principio esencial del estudio racional y científico*", la publicació pretenia situar-se en una directriu radical dins l'elaboració intel·lectual anarquista, que els dos únics exemplars conservats no permeten de definir amb més claredat.

La premsa política és formada per diverses capçaleres de filiació republicana en les seves diverses faccions: la progressista en La Unión de los Pueblos i El Porvenir o la possibilista en La Consecuencia. També simpatitzen amb els republicans, però sense afinitats tan explícites, La Antigua Unión (1880-1886) i El Nuevo Intrínquilis (1884-1885), l'única mostra de premsa satírica. En general, aquestes publicacions estan a cavall entre la informació local i la general, si bé la darrera guanya importància en determinades col·leccions, com La Consecuencia. Tenien com a lema únic, a l'igual que la premsa d'interessos locals, la defensa de la moralitat administrativa, i l'estri emprat és la crítica més o menys sistemàtica als diversos ajuntaments formats per membres dels partits dinàstics i/o republicans d'altres faccions. El republicanisme que hom defensa és més aviat insípid i poc convincent d'ençà una perspectiva ideològica, amb una sobredosi, a més, de devoció acrítica als líders estatals de les diverses branques (Castelar, Ruiz Zorrilla, etc.). Socialment no poden dissimular un tarannà força conservador, especialment visible en aquells articles i treballs doctrinals que res tenen a veure amb la temàtica local o municipalista (serveixin d'exemple qüestions com el paper de la dona en

la societat, la conflictivitat obrera, la defensa del proteccionisme econòmic, etc.). Des d'aquest punt de vista, cal filar molt prim per a traçar una línia divisòria nítida entre aquest bloc de publicacions i la resta de la premsa local.

Però si hi ha una publicació política que destaca pel damunt de la resta aquesta és, sens cap mena de dubte, L'Arch de Sant Martí (1884-1891). La seva originalitat i qualitat ja no en el conjunt de la premsa martinenca sinó a nivell de tot el país el fan abastament mereixedor d'una anàlisi individualitzada, que escapa als nostres objectius. Insistim, fou sens dubte la millor capçalera martinenca, tan a nivell d'acabat tipogràfic com de continguts. Representava una nova alternativa política -la del catalanisme conservador- en un període en què encara no podia plantar cara amb opcions d'èxit electoral als partits dinàstics. En conseqüència, L'Arch de Sant Martí pren sovint un to entre radical (vegeu els articles dedicats a la qüestió irlandesa) i populista, amb intents d'atraure un potencial lector no necessàriament identificat amb el catalanisme (d'aquí la presència de col·laboradors que llueixen pseudònims tan significatius com *l'anadalús del Clot*, per exemple). No exempt de contradiccions, el conservadurisme antigovernamental de l'hebdomadari no ens ha de fer oblidar que el seu director, Josep Serra i Sulé, estigué estretament vinculat als rengles de Planas i Casals a Sant Martí -retret que li feren la resta de publicacions coetànies, especialment les republicanes- i que, d'altra banda, el seu més destacat redactor, Josep Narcís Roca i Farreres, provenia del republicanisme federal.

Finalment, la premsa d'interessos locals i materials aixopluga un ampli ventall de capçaleres, començant pel degà de la premsa martinenca, El Eco del Taulat / El Eco de la Verdad (1872-1873), i acabant pel su darrer representant, en el moment que Sant Martí perd l'autonomia municipal, El Adalida Martinense (1897), passant per El Vigilante (1873-1879), El Debate (1876-1879), El Martinense / El Pueblo Martinense (1878-1880), El Pueblo Nuevo (1878-1879), La Unión (1879-1882), El Eco de las Afueras / La Voz de las Afueras (1884-1896), Las Afueras de Barcelona (1887-1897) i El Provensalense (1875-1897). ¿Quins són els "interessos materials" que defensen, o pretenen defensar, els títols suara esmentats? En general, aquest bloc de publicacions amaga un rerafons polític notable: hom ataca els representants dels consistoris que pertanyen al partit rival, tot disfressant les crítiques (que moltes vegades són d'una virulència insospitada, especialment quan qualsevol motiu més o menys fútil encén una picabaralla entre dues publicacions) de defensa pretesament honesta del concepte abstracte de la "moralitat administrativa". Especialment denostat pels seus col·legues fou el setmanari La Voz de las Afueras, acusat en tot moment de ser redactat i inspirat pels mateixos funcionaris municipals (fent-se mereixedor dels malnoms de "la voz de las nóminas" o "la voz de de la alcaldía"); curiosament, i com si volgués donar la raó als seus detractors, es tracta de la capçalera de més llarga vida de totes les aparegudes a Sant Martí. Ultra aquest cas, però, trobem tanmateix altres interessos específics representats per El Eco del Taulat o El Vigilante, adreçats a la defensa de la petita i mitjana propietat urbana, o La Unión de los Pueblos i El Martinense, dedicats a vetllar per les pretensions del gremi de taverners de la localitat en la seva pugna per assolir un tractament de favor en el repartiment de l'impost de consums.

Tot i aquestes dades aïllades, l'anàlisi dels sectors hipotèticament beneficiats per les orientacions dels diferents setmanaris esdevé difícil d'escatir, per raons múltiples. En primer lloc, cal posar de relleu la irregularitat en les seves línies d'opinió editorial, sotmesos com estaven a canvis sobtats en llurs equips de redacció i direcció (així, per exemple, La Voz de las Afueras fou dirigida per un carlí, Miguel Cía, i després de diversos canvis passà a mans d'un republicà, Ivo L. Ribot). En segon lloc, aquesta premsa té una escassíssima predisposició a defensar sense ambigüitats una opció política concreta en nom d'un pretés i malentés apoliticisme (neutralitat que queda en entredit

quan es recolzen determinades candidatures, especialment en les eleccions a Corts; en aquest sentit, Las Afueras de Barcelona i La Voz de las Afueras es decantaren pels candidats dinàstics conservadors i, excepcionalment, pels republicans moderats). En tercer lloc, i tal vegada és aquest l'aspecte més destacable, convé fer esment de la comptadíssima notícia que aquestes publicacions donen de sí mateixes, el que fa que, sovint, només sigui possible asseblar-se dels canvis en la direcció, redacció o propietat d'una determinada capçalera a través de la resta de publicacions coetànies. Com ja passava en la premsa republicana, la visió que de la societat té el sector de publicacions d'"interessos morals" és molt conservadora, conservadurisme no explícitament manifest però perceptible en els seus articles doctrinals, col·laboracions, reproducció de premsa forània, etc. Serveixi d'exemple l'article que extractem de El Martinense, que ens enquadra perfectament el cos ideològic subjacent en les seves planes.

L'estructura de les publicacions comentades ve a ser molt homogènia. El setmanari martinenc prototípic consta de quatre planes i inclou: un comentari editorial -sense signar o signat per "la redacció"-, lligat tant a temes locals com a notícies polítiques generals (cas més freqüent en la premsa republicana); en segon lloc, la "gacetilla", consistent en una munió de notícies curtes, diverses i abundants sobre temàtica estrictament local; les seccions fixes, d'entre les que destaquem la crònica oficial (relació dels permisos obres, disposicions i edictes emanats de l'Ajuntament), la crònica dels oficis religiosos, la ressenya de la sessió municipal, les cartes al director i, eventualment, una incipient publicitat. En alguns casos, hom presta atenció a llò que s'esdevé a altres pobles del pla (principalment Sant Andreu del Palomar, Sant Gervasi i Horta), destinant-hi un corresponsal o establint-hi una redacció. No cal dir que les publicacions obreristes no respecten aquesta estructura; El Grito del Pueblo, per exemple, ofereix una disposició molt similar a la d'altres títols coetànies de contingut reivindicatiu, com El Productor.

Els autors i promotors de la premsa martinenca pertanyen als mitjans i petits estrats de la burgesia resident al poble: ensenyants, botiguers, funcionaris municipals, petits industrials, etc. Ja hem fet notar anteriorment que allò que defineix les publicacions que ens ocupen és la poca notícia que donen de sí mateixes i, per tant, no podem aprofundir en aquesta línia d'anàlisi. Algunes breus orientacions, però, ens seran orientatives. Dels 23 redactors que tenim localitzats pertanyents a El Eco del Taulat, com a mínim 11 van formar part alguna vegada del consistori martinenc (en altres paraules, es tracta de gent significada en la defensa dels interessos de la propietat urbana i industrial). No és aquest un cas excepcional, no molt menys; també trobem membres del consell municipal a El Martinense, La Antigua Unión i d'altres. L'activitat professional dels directores d'alguns títols és tanmateix significativa: Serra i Sulé, de L'Arch de San Martí, tractant en carns; Pau Ràfols, de El Eco del Taulat, ensenyant; Pere Ramis i Estaña, de El Martinense, Las Afueras de Barcelona i La Unión Martinense, barber. Un cas excepcional era Emilio Coca y Collado, de La Consecuencia, que era, de fet, periodista professional.

Un protagonisme notable tingueren els impressors. Tal com es pot colegir de les fitxes de cada títol, la premsa martinenca fou majoritàriament confegida als tallers dels dos impresors que, al llarg d'un grapat d'anys, monopolitzaren el sector de les arts gràfiques a Sant Martí: Joan Torrents i Coral (establert al carrer Triomf núm. 4, segurament ja abans del 1872) i el de Mestres i Aymerich, empresa que travessà per diverses vicissituds i canvià d'adreça més d'un cop. Joan Torrents s'obrí més a les línies republicana i obrerista, i en general desempellegà una major activitat, controlant directament alguna publicació, com La Unión de los Pueblos. En canvi, Mestres i Aymerich van centrar llur actuació en col·leccions de llarga durada, com La Voz de las Afueras i Las Afueras de Barcelona.

El ventall de temes tractats per la premsa de Sant Martí és lògicament molt ampli i hem procurat que quedi més o menys reflectit en el recull d'articles que acompanyen les fitxes tècniques. Ara bé, cal apuntar que les preocupacions principals s'adreçaven a tres blocs temàtics: a) el seguiment general de la política espanyola en el context del sistema de la Restauració, expressat en les contínues referències a la necessitat d'establir barreres proteccionistes que assegurin la pervivència de la indústria autòctona, per un cantó, i les crítiques al caciquisme -sempre des d'una perspectiva genèrica i sense esmentar noms ni fets concrets-, de l'altra; b) la temàtica municipalista, propensa a reflectir determinats interessos polítics i econòmics; i c) la problemàtica urbanística, que apunta, primerament, a les condicions de vida globals i quotidianes del poble i, en segon lloc, a les relacions amb la metròpoli, marcades inexorablement per l'agregació dels pobles del pla a Barcelona l'any 1897.

Un darrer punt sobre el que no està de més fer algun comentari rau en l'acceptació que la premsa martinenca disfrutava entre els habitants del poble. A manca d'estadístiques (que a Espanya no apareixen fins ben entrat el segle XIX), hem de deixar la paraula als mateixos protagonistes. El Eco del Taulat, en el número corresponent al 22 de setembre de 1873, es lamenta de la seva escassa repercussió: *“El apoyo de los últimos [els compradors no subscriptors], necesario auxiliar para atender á presupuestos extraordinarios que la organización acarrea, ha sido infructuoso por considerar subido el precio de 4 cuartos; asegurándonos en prueba los vendedores, un total despacho al precio de 2 cuartos;* s'afirma tot seguit que són els subscriptors els que permeten cobrir el pressupost de despeses (especialment d'impremta, dubtem que els redactor o redactors cobressin). En el mateix sentit, El Martinense de l'1 de gener de 1873 donava notícies de queixes relatiu al preu excessiu (1 ral l'exemplar solt, 4 rals la subscripció mensual) i denunciava el desinterès palesat pels *“propietarios y habitantes del primer pueblo de España”* per la premsa local. És molt probable, doncs, que la financiació de les capçaleres, al marge d'una incipient publicitat, no anés tant per la venda directa al carrer com per la consolidació d'una xarxa relativament fidel de subscriptors. La Unión de los Pueblos afirmava tenir-ne 500 l'octubre del 1890; en canvi, La Unión Martinense, el 10 d'octubre de 1886, atribuïa al seu rival La Voz de las Afueras *“79 suscritores en San Martín, 25 en San Andrés y 10 escasos en la villa de Gracia (...) con un director que percibe por el periodico seis ú ocho duros semanales”*. En generarla, cal pensar que aquestes publicacions no gaudiren d'un gran ressó, especialment tenint en compte les mancances en la capacitat adquisitiva i en l'ensinistrament cultural de la base socioeconòmica majoritària al poble, la dels treballadors. Paral·lelament, aquests criteris fan aparèixer com a gens menyspreables la relativament llarga vida d'algunes capçaleres (12 anys La Voz de las Afueras, 11 anys Las Afueras de Barcelona, 8 anys L'Arch de San Martí, La Voz de las Afueras i La Unión de los Pueblos, 7 anys El Vigilante i La Antigua Unión, 6 anys La Consecuencia), potser deguda, repetim-ho un cop més, al suport d'un nombre reduït però constant de subscriptors. A Sant Martí arribaven també altres periòdics barcelonins, que esporàdicament donaven informació del poble o hi mantenien una corresponsalia. Pel que pertoca a la presència de títols martinencs fora del seu àmbit geogràfic, només L'Arch de San Martí (i per raons molt diferents la premsa obrera i professionalment en especial El Eco de Obreros Toneleros de la Regió Española) fou capaç d'afermar la seva personalitat en el conjunt de la oferta periodística catalana dels darrers vint-i-cinc anys del vuit-cents.

A tall de cloenda, insertem una taula comparativa de diverses poblacions catalanes en relació al període 1872-1897 que considerem prou orientativa sobre la relació entre habitants i número de publicacions. Les fonts per a l'elaboració de dades provenen de la bibliografia emprada, i a ella ens remetem.

LOCALITAT HABITANTS 1887 HABITANTS 1900 PUBLICACIONS DATA 1a

MATARÓ	18.429	19.918	31	1820
REUS	28.870	26.681	52	1813
RIPOLL	4.549	4.919	4	1881
SITGES	2.129	2.081	4	1887
SANT MARTÍ	32.695	35.000 (aprox.)	34	1872
VALLS	13.274	12.625	19	1868
VIC		11.628	20	1803

1872-1873 EL ECO DEL TAULAT / EL ECO DE LA VERDAD

SUBTÍTOL: "Periódico quincenal de intereses locales".

DATA INICIAL: 11 d'agost de 1872.

DATA FINAL: 29 de juny de 1873 (42 números en total).

PERIODICITAT: Quinzenal. Setmanal a partir del número 5, modificant-se, en conseqüència, el subtítol.

IMPRESSA: Narciso Ramírez y C^a (Ptge. Escudillers, 4, Barcelona).

DIRECTORS. Pau Ràfols i Marcel·lí Casajuana.

REDACTORS I COL·LABORADORS: Domènec Cantí, Joan Agustí, Damas Calvet, Pau Torredadella, Antoni Alesan, Carles Trullàs, Ferran Aymerich i d'altres.

PREU: 0'50 cèntims l'exemplar solt.

TENDÈNCIA: Informació local.

LLOC DE CONSERVACIÓ: AHMCB (col·lecció completa) .

COMENTARI. El degà de la premsa martinenca, El Eco del Taulat (a partir del número 37, El Eco de la Verdad) assenyala d'alguna manera la pauta a seguir per la resta de publicacions. L'estructura que el definia -el comentari editorial, la "gacetilla", les diverses seccions, etc.- es repetirà, amb variacions de desigual intensitat, en els títols a aparèixer. Amb això no volem dir que aquesta estructura tan simple fos cap invent dels Ràfols, Casajuana i companyia, que no feren altra cosa que adaptar, a escala reduïda, el model de publicació informativa que predominava en aquells moments. Nogensmenys, el fet de ser El Eco del Taulat el capdaverter agoserat li dóba dret, a manca d'altres mèrits, a ocupar el lloc de predecessor indiscutible en la nissaga periodística martinenca.

El Eco del Taulat encetà tanmateix la tradició dels setmanaris que, sota el lema de defensa dels interessos materials i morals del poble, amagaven un notable component conservador. Conservadurisme que no ens ha d'estranyar gens ni mica atès que, com deiem anteriorment, una bona part de l'equip de redacció -aquesta publicació fou l'única en esmentar amb noms i cognoms la seva plantilla de col·laboradors- tenien experiència, o l'agafarien en els anys a venir, en les tasques del govern municipal; d'altra banda, recordem que els anys 1872-1873 foren d'intensa agitació republicana i iobrera. Al respecte, és significatiu el següent episodi: pel desembre de 1872, els boters de l'empresa vinícola Gironella es declararen en vaga arran de la pretensió d'aquest comerciant d'introduir maquinària en part del procés de fabricació de les bótes. Quan del conflicte en reeixiren els obrers, El Eco publicà (de forma que no deixa marge a la simple coincidència) un article intítulat *Utilidad de las maquinas per la classe jornalera*, un dels pocs publicats en català. El signant, ocultant-se sota el pseudònim de "un treballador d'aqueix poble", exposava la manipulació a la que, segons ell, romania sotmesa la classe obrera per part dels sectors antimquinistes i defensava la conveniència d'aplicar nous recursos tecnològics a les diverses branques de la indústria. L'òrgan internacionalista La Federació es feu ressò de l'article i reaccionà contundentment, qualificant a El Eco de "periódico semi-tonto" i "órgano de la aristocracia de campanario de San Martín de provensals". El setmanari, tal vegada sorprés per les rèpliques que va generar l'escrit del seu col·laborador, renuncià discretament a entrar en polèmica.

No acabarem aquest comentari sense fer un parell d'observacions. En primer lloc, El Eco del Taulat canvià de forma gairebé simultània de capçalera i director, sense que podem afirmar amb coneixement de causa si una cosa anava lligada a l'altra. La substitució de Ràfols per Casajuana es degué a un afer privat, del que res en sabem, en el que semblen haver estat involucrats ambdós personatges i la Junta Municipal de Sanitat. El canvi de títol s'emmarcà possiblement en el desig de la redacció del diari de no trobar-se involucrada amb els intents de segregació del barri del Taulat, fet capdaverter de la

menuda política local l'any 1873. En segon lloc, recordem que la desaparició de El Eco de la Verdad la vingué a cobrir El Vigilante, publicació que es considerava directa continuadora d'aquella (les versemblances en format i presentació visual reafirmen aquesta impressió). El seu estudi per separat respon a que El Vigilante, per la seva peculiar evolució i llarga durada, bé es mereix un tractament específic.

ARTICLE SELECCIONAT. El problema de la vivenda assolí a Sant Martí proporcions que, no per conegudes, deixen de resultar menys colpidores. El següent retall de l'article signat per "la redacción", aparegut al número 39 (15 de juliol de 1873), presenta un d'aquests freqüents casos:

“Otro acuerdo de idéntica clase é igual interés creemos que debería tomarse, respecto a la casa señalada con los ns. 10 y 12 de la calle Triunfo.

Repetidas veces hemos oído de personas competentes, que aquel edificio es poco sólido y que algunas de sus paredes no tienen el grueso debido. Como nosotros no somos péritos en esta parte, transmitimos, y nada mas, lo que nos han referido.

Referente á la insalubridad de sus habitaciones, si que podemos espresarnos con pleno conocimiento de causa. Aquella casa como todas las que reunen pésimas condiciones higiénicas, tienen la fatalidad de albergar muchas familias: en cada piso hay ocho habitaciones: como consecuencia no tienen la debida capacidad, estan poco aireadas, escasea la luz, los cuartos reducidísimos; las paredes y los techos no dejan ver si están blanqueados o pintados, pues tanta es la suciedad que allí existe, lo propio que en los suelos y la escalera. En una palabra: es un edificio que entre deüño e inquilinos, se ha convertido en inhabitable estercolero.

Sabemos por los medicos que han tenido ocasion de visitar tan tristes viviendas, que apenas se desarrolla enfermedad alguna en sus moradores, que no tome un caracter más ó menos pútrido.

Desgraciadamente esta clase de hormigueros estan siempre habitados por ser algo mas barato su alquiler que el de la generalidad de las otras casas. Lástima que aquellas familias no comprenda que, para ahorrar 4 ú 8 reales al mes, gasten un inapreciable capital de salud.

Asó, pues, suplicamos á la Autoridad local, que demuestre una vez mas su interes en favor de los proletarios, que sin conocimiento de causa son víctimas de una mal entendida economía”.

1873-1879 EL VIGILANTE

SUBTÍTOL: "Periódico semanal de intereses locales, de San Martín de Provensals".

DATA INICIAL: 7 de desembre de 1873.

DATA FINAL: 31 d'agost de 1879.

PERIODICITAT: Setmanal.

REDACCIÓ I ADMINISTRACIÓ: Carretera de Mataró número 300 (actual carrer Pere IV).

IMPREMTA: Joan Torrent (carrer Triomf número 4, actual Rambla del Poblenou)

DIRECTORS: Marcel·lí Casajuana i Joan Antoni Sorribas. Consta com a propietari Jacint Castells.

REDACTORS I COL·LABORADORS: Eudald Torrents, Joan Almeda i d'altres.

FORMAT: 210 x 300 mm (8 planes).

PREU: 0'50 rals l'exemplar solt (any 1873).

TENDÈNCIA: Informació local.

LLOC DE CONSERVACIÓ: AHMCB (col·lecció completa) i AHMSMP (un volum relligat, 1873-1875).

COMENTARI: El Vigilante s'autodefiní com a hereu directe de El Eco del Taulat i el tarannà, contingut i presentació de la nova publicació no aporten acp innovació considerable respecte la línia traçada pel seu predecessor. De totes formes, El Vigilante és una publicació a considerar per totes les persones interessades en la història del Pla en general i de Sant Martí en particular a la segona meitat del Nou-cents, a saber: en primer lloc, per la quantitat d'informació que dóna, del tot insignificant considerada aïlladament, però que en conjunt ofereix una acceptable mostra dels paràmetres pels quals es descabdellava la vida quotidiana dels martinencs decimonònics; tanmateix, en segon lloc, no oblidèssim que El Vigilante cobrí un període llarg, agitat i ric en esdeveniments de tota mena.

La petita història de la publicació que ens ocupa conegué una suspensió governativa (del 31 de desembre de 1875 al 6 de febrer de 1876) i un canvi en la redacció i direcció -acompanyada paral·lelament d'una variació en l'habitual format de 210x300 mm.- pel mes de març de 1879; tot plegat representà el cant del cigne, atès que transcorregut encara no cinc mesos El Vigilante es fusionà amb El Debate per a engendrar La Unió. A propòsit de la rivalitat entre El Vigilante i El Debate, cal observar les seves desavinences fins que el primer canvià de director i redactors. D'altra banda, al capdavant de El Debate figurà Pau Ràfols, amb anteriorment director de El Eco del Taulat fins la seva substitució per Marcel·lí Casajuana. I, finalment, les picabaralles entre ambdues publicacions assoliren llur màxima violència justament quan Casajuana entrà a formar part del consistori martinenc. Aquestes anècdotes palesen, al nostre entendre, que aquests òrgans periodístics no eren altra cossa que portaveus d'interessos polítics i econòmics locals mol concrets i no sempre fàcilment escatibles.

ARTICLE SEL·LECCIONAT. Aparegué al número 20 (18 de maig de 1879) i no és un article original sinó un fragment de la llarga exposició que els Ajuntaments dels pobles de Pla adreçaren al govern central en contra del projecte d'agregació (l'exposició fou reproduïda en diversos lliuraments a El Vigilante). S'hi troba un dels principals arguments contra la supressió de les autonomies municipals, com és el de la caracterització dels pobles com a suburbis de la metròpoli i la necessitat d'indrets específics per a la instal·lació de fàbriques i residència de la classe obrer al voltant de la gran ciutat.

“Hay, en efecto, otro inconveniente de fatales consecuencias, tanto para Barcelona como para los pueblos circunvecinos, que quizá no se ha previsto todavía.

Son en excesivo número los operarios que van á trabajar á la capital y viven con sus familias en los pueblos del radio, porque ganando un reducido salario no pueden soportar la enorme diferencia de precio de los comestibles y alquileres de las habitaciones del casco de aquella.

Las fábricas á su vez han ido desapareciendo de la ciudad antigua, montándose de los pueblos del llano, donde la clase jornalera, con menos salario, se proporciona mayores comodidades y consigu mejor bienestar, con lo cual saliendo beneficiados los industriales y fabricantes, lo quedan tambien los trabajadores, que logran cubrir mas holgadamente que no en el centro de la ciudad, donde tendrian que imponerse toda clase de privaciones para su precaria subsistencia.

Dese por supuesto, empero, que la fusion es un hecho, y no dude el Gobierno de S.M., llegando este caso, que las fábricas del radio sufririan un rudo golpe, porque distintas las condiciones del vecindario y equiparada á las de la capital, soportarian con más dificultad la competencia.

Los infelices que á su vez, por razon de su clase ó industria y de su escasp jornal, se ven actualmente en la necesidad de abandonar la capital, para establecerse en los pueblos circunvecinos, no duda tampoco el Gobierno que tendrian que emigrar á otros mas distantes, donde fueran mas soportables los alquileres y menos caras las subsistencias.

Y no vale decir que si no libran su sustento en una localidad, se ha de esperar que lo busquen en otra, pues sin negar que así tal vez sucediera en algunas, sería de todos modos siempre inhumano que pudiendo evitarlo se les espusiera á las contingencias de su precaria situacion. Pero aun asi, ¿quien les daria seguridad de encontrar trabajo en otro sitio en ventajosas condiciones? ¡Más á que hacerse ilusiones! ¿Dónde puede esperarse que lo hallen fuera de los pueblos que circuyen la ciudad? ¿Hay centro alguno manufacturero que carezca de arrabales? ¿Cómo lo haria sin estos la clase jornalera en los principales centros de produccion de Europa?”

Com a complement a aquesta ressenya, serveixi de complement la nota apareguda al número 24 (17 de maig de 1874, sense signar), en el que l'anònim autor aprofundeix en la mateixa idea:

“La experiencia ha demostrado que á toda poblacion y de mucho movimiento por su industria, comercio ó agricultura, ó por hallarse reunidos dos de ellas, ó juntos los tres, les son necesarios otros focos de poblacion llamados vulgarmente afueras, extramuros, arrabales ó suburbios que no son otra cosa que apéndices de la principal que les ha dado origen. De éstos los hay de diferentes clases y con fines distintos, figurando entre ellos como mas principales a los industriales, de los cuales es uno San Martin de Provensals respecto á Barcelona”.

1876-1879 EL DEBATE

SUBTÍTOL: "Periódico semanal de intereses morales y materiales".

DATA INICIAL: Imprecisa (març 1876?).

DATA FINAL: Imprecisa (agost o setembre 1879?).

PERIODICITAT: Setmanal.

DIRECTOR: Pau Ràfols.

REDACCIÓ I ADMINISTRACIÓ: Carrer Major número 101 i carrer Amistat número 45.

IMPREMTA: Narciso Ramírez y C^a (Ptge. Escudillers, 4, Barcelona)

FORMAT: 320 x 430 mm. (4 planes).

TENDÈNCIA: Informació local.

LLOC DE CONSERVACIÓ: AHMSMP (17 exemplars).

COMENTARI: De forma absolutament casual, l'autor d'aquest treball va localitzar alguns exemplars aïllats de El Debate al bell mig del fons d'urbanisme de l'AHMSMP, encartats com a informació complementària entre expedients de permisos d'obres. El fet que només hagin estat trobats disset exemplars fa impossible destriar què era i què representava aquesta publicació en el context local del seu temps. Hi ha, però, alguns indicis que ens permeten una aproximació al tarannà del setmanari. En primer lloc, el seu director: Pau Ràfols, director en altres temps de El Eco del Taulat i que abandonà aquest càrrec quan el degà de la premsa martinenca passà a anomenar-se El Vigilante; les constants picabaralles entre El Vigilante i El Debate -divertides en alguns moments, mesquines i barroeres en la majoria- fan pensar en un clar rerafons personalista en la trajectòria d'ambdós títols. En segon lloc, l'examen u observació dels pocs exemplars conservats evidencien les limitacions de El Debate: una estructura absolutament tradicional -"gacetilla", crònica oficial, cartes al director ...- encapçalades per treballs tan poc suggerents com la "Instrucción para llevar á efecto en la Península é islas adyacentes el Real Decreto de 1º de Noviembre, por el que se dispone la formación del censo general de población" (núm. 50), que de ben segur no estaven inclosos en les preocupacions quotidianes dels potencials lectors martinencs. Es desprén una vessant diguem-ne "administrativa" de la publicació, que fa pensar més en un òrgan administratiu que en un òrgan periodístic pròpiament dit. Per aixó hem prescindit de reproduir un article, com hem fet en la resta de publicacions, atès la dispersió de la publicació i el seu escàs interès com a eina per historiar la vida local.

1878-1879 EL PUEBLO NUEVO

SUBTÍTOL: "Semanario satírico, científico, literario, de intereses morales y materiales".

DATA INICIAL: 1 de desembre de 1878.

DATA FINAL: Setembre de 1879 (42 números en total).

PERIODICITAT: Setmanal.

DIRECTOR: Agustí Cazadó (Cassadó?).

REDACCIÓ I ADMINISTRACIÓ: Carrer Major del Taulat número 42, i carrer Cristina (Barcelona).

IMPREMTA: Oliveras (sense adreça).

FORMAT: 360 x 225 mm. (4 planes).

TENDÈNCIA: Informació local.

LLOC DE CONSERVACIÓ: AHMCB (col·leccio completa).

COMENTARI. Com es despèn de la fixa tècnica, molt minso és el comentari que podem fer de El Pueblo Nuevo, publicació de vida efímera que aparegué i desaparegué sobtadament sense arribar a celebrar el seu primer aniversari, degut a la manca de recursos econòmics per continuar endavant amb l'empresa. Seguint fidelment l'estructura arquetípica de les publicacions d'informació local, El Pueblo Nuevo es distingí, emperò, per un tractament quelcom més irònic del que fins ara era habitual de les notícies i comentaris (en especial les que feien referència a l'actuació dels consistoris municipalls vigents en aquells dies), i per una poc definida orientació progressista que anticipa les directrius generals que caracteritzaren altres òrgans periodístics no gaire posteriors, com La Antigua Unión, La Unión Martinense i d'altres. Aquest caire pseudo-progressista es pot veure en alguns articles com aquell que defensava la llibertat d'ensenyament en contra del monopoli eclesiàstic (número 5), i el del número 13, que reproduïm a continuació, en el que hom s'adreça a la problemàtica del caciquisme. En definitiva, El Pueblo Nuevo s'emmarca en el context d'una iniciativa poc reeixida de confeccionar un setmanari progressista quan el mercat de la premsa local estava copat, per aquesta època, per altres títols d'ideari més conservador, però tanmateix amb més ambicions i més recursos econòmics.

ARTICLE SELECCIONAT. L'article seleccionat per a representar El Pueblo Nuevo (intitulat "El Caciquismo", sense signar i publicat al número 13, el febrer de 1879) esdevé un escrit prou paradigmàtic del que fou la premsa d'orientacions progressistes i filorrepublicanes de Sant Martí: la crítica més o menys sistemàtica del caciquisme, si bé interpretant aquest mot en la seva lectura més limitada -la de simple coerció electoral-, i enfocada en qualsevol cas des d'una òptica teòrica i moralista, no esmentant mai noms i/o fets reals i concrets.

"En medio de la infinita variedad de la vida moderna se destacan familias é individuos que parece tienen el triste deber de amortiguar su esplendor.

Cuando los pueblos no han llegado al grado de progreso que señalan las corrientes de nuestra época, se apodera de ellos esa atrofia política y social que se llama caciquismo.

El caciquismo es producido por la falta de iniciativa en los pueblos, y esa falta de iniciativa es producida á su vez por la falta de independencia. Lo grave del caso está en que el caciquismo lejos de curar estos males lo aumenta y acaba por lo tanto por reducir á la postracion los pueblos que se encuentran dominados por sus miras egoistas.

El caciquismo es el feudalismo moderno, con la sola diferencia de que aquel tenía en su apoyo la fuerza que dá siempre la tradicion, siendo la de este tan floja que no resiste al exámen del ménos aficionado á antigüedades.

Para que el caciquismo pueda sostenerse con algun brillo necesita tener amortiguada la opinion pública, por esto con el instinto de conservacion que es inherente á todos los individuos y

colectividades ha procurado siempre tenerla amortiguada, pues demasiado sabe que el día en que se lograse formar una opinión pública robusta habría sonado su última hora.

El enemigo por lo tanto más terrible del caciquismo es la prensa, y como aquel se desarrolla con más holgura en las comarcas rurales y en las poblaciones de corto vecindario de aquí que la prensa local sea su más terrible enemigo.

Para comprender el mal efecto que produce á estos poderes de campanario la publicación de periódicos locales hasta contemplar cuando estos aparecen en sus localidades donde nunca se habían publicado. Allí de cabildos y reuniones para tratar el asunto que les preocupa; las autoridades en masa civiles y eclesiásticas son convocadas por el cacique para tratar del como podrían tener á raya á su implacible enemigo. ¿Pero qué lado flaco buscarán para atacarlo con algún éxito? Este es el nudo gordiano de la cuestión. No pueden atacarlo por sus estralimitaciones políticas, pues aquellas humildes publicaciones se les prohíbe hablar de política. Ya que no pueden atacarlo por este lado lo atacarán por inmoral, pero cuando ménos pueden dar la razón de que viene á turbar la tranquila beatitud de sus feligreses, además de que aquellos personajes tienen el alto deber de velar por la moral pública, pues bien sabido es que ellos son un dechado perfecto de toda clase de virtudes.

Si ni aún de este modo logran matar á su rival no les detiene en el camino de la violencia ninguna consideración, pues bien sabido es que cuando el fuerte se abandona por esta no respeta dique alguno siquiera sea el que siempre deberían imponer los sagrados principios que la caballerosidad reclama hasta en los adversarios.

*El caciquismo ya que ha tomado por su cuenta la dirección de los pueblos, quiere también que nadie le estorbe en su marcha y por esto hará toda clase de esfuerzos á fin de que la opinión pública no deje oír su voz potente porque el día que esto sucediera se podrá decir de él lo que Breno dijo al ver a los Romanos vencidos: *voe victis*”*

1879-1880 EL MARTINENSE / EL PUEBLO MARTINENSE

SUBTÍTOL: "Semanario popular [després s'afegí "y literario"] de intereses morales y materiales".

DATA INICIAL: El Martinense es publicà, en la seva primera època, entre el 14 de juliol i el 14 de setembre de 1879. Del 21 d'octubre al 28 de març del 1880 adoptà el títol de El Pueblo Martinense. D'aquesta darrera data fins el final tornà a portar la capçalera El Martinense.

DATA FINAL: 28 de març de de 1880 (80 números en total).

PERIODICITAT: Setmanal.

DIRECTOR: Pere Ramis

REDACTORS I COL·LABORADORS: Tomàs Gili, Joan Miró, "El Obrero" i d'altres.

REDACCIÓ I ADMINISTRACIÓ: Carrer Sant Joan de Malta, 29.

IMPREMTA: Joan Torrents (carrer Triomf número 4).

FORMAT: 290 x 375 mm. (4 planes). Canvià de format a partir del número 18.

PREU: 2 rals de subscripció mensual.

TENDÈNCIA: Informació local amb orientacions pseudoprogressistes.

LLOC DE CONSERVACIÓ: AHMCB (col·lecció completa).

COMENTARI: El Martinense i El Pueblo Martinense es presentaren a tall d'alternatives democràtiques a publicacions que, com El Vigilante, El Debate o La Unión, representaven els interessos de la "situación dominante", és a dir, dels ajuntaments conservadors vigents en aquells moments. El Martinense, en les seves dues capçaleres, va cercar un apropament als sectors populars de Sant Martí, donant cabuda a les seves planes a les col·laboracions de "El Obrero", pseudònim que ens amaga una personalitat que ens és desconeguda, i que reflectí en alguns dels seus articles tendències molt moderades i contràries a l'internacionalisme obrer.

Assenyalem tanmateix que El Martinense fou l'únic setmanari que publicà il·lustracions i gravats de la fesomia urbana martinenca (i àdhuc alguna caricatura de personalitats locals de l'època).

ARTICLE SEL·LECCIONAT. Parlàvem anteriorment de la incomprensió d'alguns col·laboradors de El Martinense envers determinats aspectes dels moviments socials de l'època. Molt més groller en aquest sentit és l'article que reproduïm (publicat al número 58, del 17 d'agost de 1879, amb el títol de "España y la Internacional"), signat per "un obrero aragonés", en el que hom palesa el grau d'animadversió i desconeixement que les publicacions mitjanament progressistes sentien vers l'obrerisme internacionalista. El maremàgnum de tòpics i idees preconcebudes pel seu autor (la República com a solució de tots els problemes socials, la sempiterna conspiració estrangera, etc.) reflecteixen abastament la ignorància de determinats sectors d'opinió respecte la presència de l'Associació Internacional de Treballadors a casa nostra.

"Una de las principales causas de la crisis que el país está atravesando, de este interminable período de desolacion y miseria, de esta descomposicion que corroe las entrañas de toda nuestra España, es la Asociacion Internacional; á ella se debe el desbarajuste de las masas obreras; el desarrollo de nuestra uindustria en los países que nunca había existido; la descomposicion del organismo político y social de nuestra desgraciada patria; á ella se debe si el edificio del Progreso, Civilización, Paz y Concordia, Justicia y Libertad se ha derribado; hasta no quedar piedra sobre piedra !!; en fin á ella se debe si nuestros Gobiernos ceden á las exigencias de las naciones extranjeras; que, por desgracia, son peores que la pedregada de San Isidro (...)

Hablo de la internacional de obreros; acordaos de cuando en el 73 públicamente os dije: si seguís por la senda jesuítica que la Internacional os traza, quedareis aplastados entre las ruinas de

la República; caerà la República y con ella la Libertad y Justicia y como resultado, perdidos nuestros derechos; gérmen del servilismo y la miseria que experimentamos (...).

¿Sostendreis todavía la internacionalista idea, si un dia nos llegan leyes que nos amparen protegidos por constituciones liberales tales como las del 69, etc., etc.? En calidad de obreros id y atravesad la frontera y hallareis la verdad de lo que os digo: ni uno solo querrá ser internacionalista; al ver que somos tratados los Españoles con una cínica indiferancia y que los mismos obreros extranjeros son los rivales de los nuestros (...)

Igualmente pasa con la clase militar. Guiados ó aleccionados por un sistema extranjero que encierra una especie de conducta internacional, nos trata como á una semicolonía, absorbiendo todos los intereses é instituciones de nuestra malograda España. Vienen siendo el baldon del estado, cuando debieran ser los brazos del púeblo á quien sirven y les paga, no ignorando que se hallan expuestos á exigencias vergonzosas.

Hasta el clero es absorbido por la corte de Roma, por el comercio de Lóndres, la industria de Francia y hasta nuestro espíritu político y social por el Norte América; cuyas consecuencias desastrosas son palpables en todos los pueblos de España.

En resúmen: el obrero cede á la propaganda extranjera. El Gobierno á sus exigencias. El militar á sus estudios. El clero á su accion. El comercio á sus meros beneficios causa de nuestra postracion y miseria ¿y aun querremos ser internacionalistas?"

La cloenda de l'article no té desperdici: "¡Ojalá que los Pirineos se alzarán hasta las estrellas!".

1879-1882 LA UNIÓN

SUBTÍTOL: "Revista semanal de intereses morales y materiales de San Martín de Provensals". D'ençà gener de 1880 s'afegí: "...Gracia y San Andrés de Palomar". El 1881 el nou subtítol fou: "Revista semanal de administracion, cinecias, literatura, artes, & &".

DATA INICIAL: 7 de setembre de 1879.

DATA FINAL: Incerta, possiblement l'any 1882.

PERIODICITAT: Setmanal.

DIRECTORS: Joan Antoni Sorribas, Eduard Jara i Pere Olivella.

REDACCIÓ I ADMINISTRACIÓ: Plaça del Mercat, 17. A partir de novembre de 1881, carrers Tallers, 6 i Nou de la Rambla, 10, ambdós de Barcelona.

IMPREMTA: Joan Torrents (carrer Triomf número 4).

FORMAT: 310 x 420 mm. (4 planes). El 1881 passà a 360 x 460 mm., també amb 4 planes.

PREU: 0'50 rals l'exemplar solt.

TENDÈNCIA: Informació local.

LLOC DE CONSERVACIÓ: AHMCB (col·lecció incompleta).

COMENTARI. Enquadrada dins el grup de la premsa d'interessos morals i materials, La Unión es presenta com a fusió de El Vigilante i El Debate, sense que ens constin motius per aital fusió entre dos títols que havien estat enemics a mata-degolla; tal vegada, el canvi en el cos de redacció de El Vigilante, escaigut pel febrer de 1879, o potser alguna mena d'acord entre els propietaris d'ambdues publicacions, o qualsevol altre motiu que, ara per ara, no podem precisar, van aconsellar La Unión com a nova aventura editorial, en substitució de les dues precedents. Sigui com sigui, allò que interessa constatar és que La Unión no aportà res de nou -ni per estructura, ni per continguts- al conjunt de la premsa martinenca finisecular. Seguí fidelment les línees de conservadurisme social dels seus predecessors -incloint-hi, com a nota significativa, una biografia en capítols de Pere Bosch i Labrús, proteccionista acèrrim i fundador del que ara coneixem com a Foment del Treball- incrementant, aixó si, les manifestacions i escrits de caire anti-lliurecanvista i els articles relatius a temes de política espanyola. I d'aquesta manera anà trempejant al llarg de tres anys, fins desaparèixer en algun moment de l'any 1882.

ARTICLE SEL·LECCIONAT. Ua rara avis: "l'avi" traça una pinzellada retrospectiva del Sant Martí de principis del segle XIX (número 44, 11 de novembre de 1880), on s'hi podia trobar:

" ... estanys, rierols y balsas, y síquias y conductes ab llurs ribas de joncars flexibles y canyars xiscladors que formaven allavors la extensa plana hont avuy s'axeca fins á besar la mar lo populós caseriu de nostra comarca "

Tot seguit, en el context d'aquest llarg article, "l'avi" es lamentava de les transformacions de la seva època, on ja era un record:

" ... l'esperit, la fe del bon pagés que l'adormía la nit en dolsa son, ab la pau y tranquilitat avants de l'ànima".

Pel fet que no hem trobat cap altre testimoni versamblant al llarg i ampla del nostre escorcoll periodístic, recomenen l'esmentat text a tots els interessats en escatir l'evolució històrica i urbana del Pla de Barcelona al passat segle.

1880-1886 LA ANTIGUA UNIÓN

SUBTÍTOL: "Revista semanal de intereses morales y materiales de San Martín de Provensals, Gracia y San Andrés de Palomar"

DATA INICIAL: 2 de gener de 1880.

DATA FINAL: 16 de març de 1886.

PERIODICITAT: Setmanal.

DIRECTORS: Jaume Rial Tarrés (fins el juny de 1873) i Sebastià Roquet (fins el 1886).

REDACTORS I COL·LABORADORS: Francesc de Paula Alesan, Ferran Alsina, Lluís Damián, Jaume Moré, José Santuario i d'altres.

REDACCIÓ I ADMINISTRACIÓ: Carrer Triomf número 4.

IMPREMTA: Joan Torrents (carrer Triomf número 4).

FORMAT: 350 x 520 mm. (4 planes). A partir del 3 de gener de 1886 passa a 8 planes i es redueix el format a 320 x 435 mm.

PREU: 0'50 rals l'exemplar solt.

TENDÈNCIA: Republicà possibilista.

LLOC DE CONSERVACIÓ: AHMCB (col·lecció completa).

COMENTARI: Coneixem l'existència d'un plet relatiu al títol de propietat de La Unión (si bé res en sabem els detalls) que coincideix amb l'aparició de La Antigua Unión, el canvi en la direcció de La Unión i el trasllat de la redacció d'aquest setmanari a Barcelona. Com gairebé sempre, no disposem de la informació necessària per dibuixar amb precisió ña petita història interna d'aquestes publicacions. El que sembla és que mentre La Unión s'esllanguia, la seva successora reixí en mantenir-se al llarg de sis anys, una existència propu perllongada d'acord amb els paràmetres de l'època.

El lligam que uneix El Eco del Taulat, El Eco de la Verdad, El Vigilante, El Debate, La Unión i La Antigua Unión, i que sembla evidenciar la continuïtat d'una mateixa empresa periodística al llarg de tres lustres té molts clarsobscurs. Per començar, no tenim prou dades per afonamentar amv coneixement de causa aquesta hipotètica vinculació. En segon lloc, les picabaralles que enfrontaren alguns dels títols esmentats (adès per temes administratius, adès per discrepàncies polítiques) no semblen parlar en favor d'aquest lligam. Finalment, poca cosa té a veure La Antigua Union amb els seus predecessors: es tracta d'un títol clarament inclós en el grup de premsa republicana, que reflecteix, com no s'havia fet fins ara, les inquietuds sociolaborals de la seva època, i àdhuc presenta alguns tímids tocs d'anticlericalisme. La redacció la formaven personatges lligats al republicanisme, començant pel seu segon director, Sebastià Roquet, actiu militant del sector possibilista; el col·laborador Jaume Moré, que amb el temps esdevingué director de títols com La Unión Martinense, La Democracia i El Porvenir; i l'inefable Joan Torrents, l'impressor i possible propietari. Aixó no treu, d'altra banda, l'existència d'uns veritables nexes temàtics entre La Antigua Unión i la premsa d'interessos locals, centrats principalment en un marcat antiagregacionisme i un no menys contundent proteccionisme pel que pertoca al seu ideari polític i econòmic.

ARTICLE SEL·LECCIONAT: Un tema que centrà l'atenció de La Antigua Unión, i que resultà d'importància vital per a la vida quotidiana dels martinencs del segle passat, fou el de les comunicacions, tant les internes (viabilitat dels principals camins i carrers) com les externes, les que unien Sant Martí amb Barcelona i la resta de pobles del Pla. Especialment colpidor fou el cas del tramvia Barcelona-Clot-Sant Andreu, inaugurat oficialment l'1 de març de 1879 i un dels primers en emprar el vapor com a força motriu. Les dificultats del seu traçat i, possiblement, la inexperiència d'empleats i usuaris davant el nou enginy esdevingueren la causa se nombros eccidents, amb una xifra sorprenentment elevada de víctimes mortals. La premsa martinenca sense excepció, i

molt especialment el títol que ens ocupa, criticà amb duresa l'actuació de la "Compañía Tranvía de Barcelona al Clot y San Andrés", entitat formada amb capital majoritàriament belga que explotava l'esmentada línia. Un exemple el tenim en el següent exemple, sense signar, intítulat "La tranvía del Sr. Soujol", publicat el 21 de novembre de 1880.

"Bajo la dolorosa impresión que nos ha causado otra reciente desgracia, debida, no sabemos si a la incuria de los que tienen el deber de evitarlas ó a la imprudencia de la persona que fue víctima de ella, escribimos las presentes líneas.

Distintas veces se ha oxupado la prensa local y la de la ciudad vecina de la tranvía del Sr. Soujol; distintas veces ha tenido que estampar en sus columnas la lista interminable de las pobres víctimas que aquella ha causado; en diferentes tonos y aduciendo un sinfín de argumentos, ha clamado contra esta odiosa contribución de sangre que ha llenado de luto á infinidad de familias, y ha sumido en la más espantosa desesperación á no pocos desgraciados.

¿A qué se debe, pues, esta fatalidad que parece preceder á la máquina de la tranvía del Sr. Soujol?

Cuando se autorizó la construcción de la línea, ¿no se dijo que ofrecía mayores garantías á la seguridad pública la conducción por vapor que no la que se hace por la fuerza animal?

¿Cuántas mas desgracias nos ha ocasionado ya la tranvía de San Andrés, a pesar de el poco tiempo que está funcionando, que las restantes de la ciudad condal!

¿A qué se debe pues esto?

He aquí una cosa que no acertamos á explicarnos.

No es nuestro ánimo querer imputar la responsabilidad de las desgracias que dicha tranvía ocasiona, á los empleados de la misma: á nuestro entender el mal tiene raíces mas honadas. En la construcción de la línea parece se han cometido graves infracciones: en la explotación no se cumplen las condiciones con que aquella fué autorizada; y el servicio público se hace como peor se puede.

¿Quién tiene la culpa de que cada día tengamos que registrar nuevas desgracias y añadir una víctima mas al ya largo catálogo de la sangrienta historia de la tranvía del Sr. Soujol?

¿Es que no hay remedio para aminorar los estragos que esta calamidad que nos ocupa está continuamente ocasionando, o és que se tiene miedo de imponer una valla á este feudalismo atroz que nos deshonra á los ojos de los extraños?

Si esto es así, dígase de un a vez, y entonces el público sabrá á que atenerse. La autorización de construir una doble vía sobre una carretera del Estado no debia ya concederse, u mucho ménos teniendo en cuenta los obstáculos que la instalación de una sola ocasionaba ya al servicio público.

Por mas que grandes influencias jugaran en el asunto, por más encopetadas que fueran las personas que solicitaban esta irritante concesión, debina negarla rotundamente las autoridades, ya que los intereses y miras especulativas de un particular, se encontraban las del público en general, mucho mas sagrados si caben (...).

No combatimos el que se haya establecido una tranvía entre Barcelona y San Andrés. Amantes como el que mas del progreso y todo lo que significa ir adelante, estamos siempre al lado de todo lo que proporciona mejores ventajas al público.

Lo que combatimos nosotros es que el servicio de dicha tranvía esté tan descuidado; lo que combatimos nosotros, son estos espectáculos dolorosos que á cada paso tenemos que presenciar; lo que combatimos y combatiremos siempre es la concesión de una doble vía, en mal hora autorizada por los que tenían el deber de velar por las vidas del vecindario".

1884-1892 L'ARCH DE SANT MARTÍ.

SUBTÍTOL: "Perodich regionalista defensor dels interessos morals y materials del País". Amb el canvi de periodicitat el subtítol canvià el mot "regionalista" pel de "polítich".

DATA INICIAL: 4 de maig de 1884.

DATA FINAL: 10 de desembre de 1892 (519 números en tortl).

PERIODICITAT: Setmanal fins el número 63. Bisetmanal fins el número 318 (1891) i setmanal novament d'aquí fins al final.

DIRECTOR: Josep Serra y Sulé.

REDACTORS I COL·LABORADORS: Destaquen Josep Narcís Roca i Farreras, Sebastià Farnés, Manuel Folguera i Duran, Vicenç de Febrer, Pere Gurgui, Eduard Padrós, Ernest Moliné i brasés, Bernat Torroja, Josep Cortils i Vieta, etc.

REDACCIÓ I ADMINISTRACIÓ: Plaça del Mercat, número 21.

FORMAT: 125 x 197 mm. (24 planes).

PREU: 4 rals al mes la subscripció (1897).

TENDÈNCIA: Rregionalista.

LLOC DE CONSERVACIÓ: AHMCB (col·lecció completa).

REFERÈNCIES: Llorens Vila, p. 8 i 18-19; Miquel i Vergés; Roca i Farreras, p. 111-139; Torrent i Tasis, p. 168-170 (I).

COMENTARI. Tot i que ja hem citat abastament la singularitat de L'Arch de Sant Martí en la introducció, no serà sobrer afegir quelcom més. Segons Miquel i Vergés, *"malgrat d'èsser una publicació destinada a vetllar pels interessos d'un suburbí barceloní -ja hem vist que encara tenia categoria de poble, amb Ajuntament propi., L'Arch de Sant Martí, de Sant Martí de Provencals, per la seva durada, i per la seva constant intervenció en el moviment polític catalanista, mereix d'èsser tingut per un dels peroòdics catalans més remarcables de la seva època"*. En efecte, com assenyalen Torrents i Tasis, la repercussió de L'Arch anà molt més enllà dels seus límits estrictament geogràfics, intervenint decididament en les polèmiques que sacsejaren el moviment catalanista finisecular, com, per exemple, les divergències entre el centre Català i la Lliga Regionalista, en que la publicació que ens ocupa prengué partit per aquests darrers.

Destaca l'interés que hom seguí pel procés d'independència d'Irlanda (sens dubte, un punt de referència per al nacionalisme català), fins al punt de dedicar-li un número extraordinari, curiosament un primer de maig, el de 1887. En definitiva, com concluen Torrent i Tasis, *"és una de les revistes polítiques de més vitalitat i interès publicades en aquells anys"*.

1884-1896 EL ECO DE LAS AFUERAS / LA VOZ DE LAS AFUERAS

SUBTÍTOL: “Revista semanal de intereses morales y materiales de San Martín de Provensals, Gracia, San Andrés de Palomar y demás poblaciones del llano”. Amb el canvi de capçalera (16 de març de 1885): “Periódico semanal de intereses morales y materiales del distrito de Sant Martín de Provensals”.

DATA INICIAL: 2 de març de 1884.

DATA FINAL: 30 d'agost de 1895.

PERIODICITAT: Setmanal.

DIRECTOR: Miquel Cia, Ferran Aymerich, Josep Blanco Navarro, Iu Lleó Ribot i Francesc Perpinyà.

REDACTORS I COL·LABORADORS: Ignasi trullàs, Domènec Ramos, l'escriptora Dolors Monserdà i d'altres.

REDACCIÓ I ADMINISTRACIÓ: Carrer Rovira número 17. A partir de 1895: carrer Sant Felip de Sant Gervasi de Cassoles.

IMPREMTA: Sense especificar.

FORMAT: 334 x 450 mm. (4 panes, 8 planes a partir de 1893).

PREU: 0'25 cèntims l'exemplar solt (1894).

TENDÈNCIA: Informació local de caire conservador.

LLOC DE CONSERVACIÓ: AHMCB (col·lecció completa).

COMENTARI. L'inicialment intitulat El Eco de las Afueras passà per dues fases. En la primera, el recolzament dels ajuntaments de Sant Martí i Gràcia fou manifest i sense embuts; suport incondicional a l'alcalde conservador Agustí, de Sant Martí, en tant que la secció gracienc de la publicació esdevingué una mena de portantveu para-oficial dels alcaldes liberals i fusionistes de la vila. Aquesta fase (en la que el setmanari es guanyà el malnom de “La Voz de la Alcaldía” per part de la competència) començà a esquingar-se quan Enric mestres abandonà la impremta que codirigia amb Ferran Aymerich (petit industrial que s'autoqualificava de “rpublicano federal, y que pertenece á la escuela socialista”), quedant així com a únic propietari del setmanari. Nomenat director Iu Lleó Ribot, del que només sabem que, a l'igual que Aymerich, provenia del federalisme (si més no, això deia ell), La Voz de las Afueras es desmarcà de la línia seguida fins aleshores i s'obrí als corrents republicans que començaven a fer notar el seu pes polític als municipis del Pla. En efecte, al número corresponent al 15 de març es pot trobar una explícita confessió de fe republicana per part de l'equip de redacció, si bé anteriorment s'havia matisat que *“esto no quiere decir que sea republicano el periódico, puesto que cada sección del mismo obra conforme á las conveniencias de la respectiva localidad sin que el Director pueda entrometerse en nada referente á las secciones que no tenga á su cargo, mientras no puedan sobrevenir disgustos judiciales al propietario del periódico”*.

Llevat d'aquest esbós d'evolució interna, que en cap cas es pot precisar de formantida, allò que queda clar és que el títol que ens ocupa fou un dels exponents més clars del conservadisme sociopolític que impregnà bona part de la premsa petit-burguesa martinenca. Les picabaralles amb altres publicacions per qüestions personalistes i fútils; el recolzament gairebé sistemàtic a candidats conservadors fonamentant-se en els tòpics de la defensa del proteccionisme, la propietat i la indústria; l'atac incoherent a altres alternatives polítiques com el republicanisme, primer, i el regionalisme, més tard; la incomprensió envers els moviments socials de l'època, etc., són les principals característiques que defieneixen la publicació de més llarga durada apareguda a Sant Martí. Explicar aquesta dotzena d'anys de vida és quelcom que ultrapassa les nostres possibilitats; potser la clau de volta estigui en la tenacitat empresarial de Mestres i Aymerich, primer, i Aymerich sense Mestres, després, en donar continuïtat a una

capçalera que representava als interessos polítics tot just acabats d'esmentar.

Val a dir que la “gacetilla” de El Eco / La Voz fou una de les més farcides de notícies i notícietes de tota mena, amb especial insistència en la mala conducta dels obrers martinencs, que el setmanari seguia amb força recel. Recordem, en aquest sentit, que el període 1884-1896 fou dels més agitats pel que fa a relacions sòciolaborals al Pla de Barcelona: estat de crisi fabril generalitzada en aquesta època, barrejat amb el progressiu empitjorament de les condicions de vida, per un costat; primeres commemoracions del Primer de maig i creixença de les reivindicacions obreres, per l'altre. Com a publicació dignament defensora, en definitiva, de l'estructura política derivada del sistema de la Restauració, la “por social” es trasllueix en totes i cadascuna de les seves pàgines.

ARTICLE SEL·LECCIONAT: No podia mancar en el nostre recull d'articles alguna referència a l'estructura econòmica del poble des d'una perspectiva genèrica. El següent text aparegué a La Voz de las Afueras el 7 de març de 1886 (sense títol ni autor coneguts) i relaciona esquemàticament, però no per aixó mancat d'interés, el procés de creixement de la població amb la degradació ambiental i l'estancament del nivell de vida.

“Feraz, llano y bien irrigado naturalmente su suelo, situado además a las puertas de una populosa ciudad, no podía ser más indicado para desarrollar en ella las explotaciones agrícolas (...). Los primeros colonos que se establecieron en ese medio de producción agrícola llamado San Martín de Provencals, prosperaron honradamente y se multiplicaron llegando en breve a constituir un agregado, esto es, un grupo de población rural, o por hablar con mayor exactitud hortícola.

No obstante, y como generalmente acontece, las mismas circunstancias que hacían del suelo de San Martín un punto apropiado a las producciones hortícolas, hacíanlo también mal sano; las aguas encharcadas y corrompidas por la acción del calor desprendían miasmas palúdicas, y las intermitentes de un lado, y de otro la limitación que la naturaleza de las faenas agrícolas impone al crecimiento de las poblaciones, obligaban a la nuestra a vegetar en su perímetro, sin que el desarrollo de su vecindario pudiera acrecer de una manera notable.

Pero viene luego la segunda etapa, o como si dijéramos la segunda vida de este pueblo, período en el cual el barrio se metamorfosea y se convierte en una verdadera urbe. Esta transformación es enteramente moderna; tanto, que apenas si se remonta a cuarenta años.

San Martín tenía más que ningún otro las circunstancias y los medios de que tanto necesita la vida industrial. A corta distancia de Barcelona donde era necesario la compra de las primeras manufacturas; dotada de aguas bastantes para el consumo del vapor, poseedora de vastos terrenos que aseguraban su relativa baratura y bastante cercana al mar para desviar a él las aguas sucias, ninguna de las condiciones exigidas a la solución de los problemas industriales le faltaba; y merced a ellas, vemos sucesiva pero rápidamente desaparecer las plantaciones hortícolas y aparecer las cuadras y talleres, y a la vuelta de algunos años, verdaderas montañas de carbón de piedra sustituyen a los montones de estiércol y mantillo, la chimenea y la lanzadora sustituyen al arado y la azada, y el barrio hortícola queda convertido en pueblo eminentemente industrial con sus millares de obreros, sus carreteras y caminos siempre cubiertos por un hormiguo de carruajes dedicados al carreo y haciendo circular la febril actividad de la industria y el comercio allí donde algunos años antes reinaba la apacible vida del campo.

Pero preciso es confesarlo. Como esta transformación se hizo por si sola, com en ella no presidieron ni la prevision ni el cálculo, como los industriales solo estaban atentos á su industria y los obreros á su trabajo y los antiguos propietarios á su negocio vendiendo solares y mas solares á buen precio y sin preocuparse del porvenir, resulta que mientras la vida industrial é individula crecian y se desarrollaban á grandes pasos, la municipal se consumia en la mas ruinosa de las inacciones. Las calles crecían, pero no se ordenaban ni arreglaban. Los edificios, los talleres, las cuadras, iban en aumento, pero nadie se preocupaba de mejorar sus condiciones de seguridad y salubridad: el vecindario y por consiguiente el consumo de los alimentos duplicaba y triplicaba

todos los años, pero el matadero, las fuentes públicas, y las plazas mercados continuaban siendo lo que antes eran; el número actual de enterramientos crecía y crecía de una manera fabulosa sin que nadie se cuidara de ensanchar el cementerio en que se hacían y sin preveer que llegara un día en que ya no cabrían en él los materiales despojos de los fallecidos; los desechos ó inmundicias que provienen de las necesidades de la cocina iban aumentando sin que aumentaran á proporcion los medios de trasladarlos á una distancia conveniente para evitar los efectos de su putrefaccion; y finalmente, las aguas sucias y los residuos de la fabricacion, algunos de ellos verdaderamente tóxicos, circulaban y circulan ahora por donde antes las acequias para el riego, esto es, al aire libre y en la mas inteligente de las disposiciones para inficionar [sic] la atmósfera y dar á las enfermedades el medio de aclarar las filas de nuestros ejércitos de obreros incesantemente alimentados por ese trabajo de centralización que atrae á los pueblos fabriles, los brazos de las mas remotas poblaciones de la montaña.

Y este desequilibrio entre el vigoroso desarrollo de la vida industrial y la anemia de la municipalidad no podía por menos de producir sus resultados naturales; es decir los más funestos para la higiene pública y particular”.

1884-1885 EL NUEVO INTRÍNGULIS

SUBTÍTOL: "Semanario que se ocupará de la moralidad administrativa de San Martín de Provensals y San Andrés de Palomar, pasando por la legía (á) "bugada" todos los asuntos que comprenda sean súcios".

DATA INICIAL: 5 de juliol de 1884.

DATA FINAL: 24 de gener de 1885 (30 números en total).

PERIODICITAT: Setmanal.

DIRECTOR: Josep Matas.

REDACTORS I COL·LABORADORS: Només hem pogut identificar a Pere Ventura.

REDACCIÓ I ADMINISTRACIÓ: Passatge Bosch número 8.

IMPREMTA: Joan Torrents (carrer Triomf número 4).

FORMAT: 260 x 390 mm. (4 planes).

PREU: "dos cuartos" l'exemplar solt.

TENDÈNCIA: Informació local amb pretensions humorístiques .

LLOC DE CONSERVACIÓ: AHMCB (col·lecció completa).

COMENTARI. És possible que El Nuevo Intríngulis fos successor directe de El Intríngulis, setmanari gracienc aparegut l'any 1884 i del que només e'n conserven quatre exemplars a l'AHMCB. Ambdues publicacions proporcionaven informació local tractada amb un cert caire irònic, com es podrà veure en l'article reproduït. Cal afegir que tant la publicació martinenca com la gracienc comparten altres trets afinitoris: durada efímera i qualitat periodística escassa, principalment. En les contínues polèmiques entre el conservador El Eco de las Afueras i el filorrepublicà La Antigua Unión, la publicació que ens ocupa recolzà sempre aquets darrer, el que permet el seu enquadrament en el sector més "progressista" (no oblidèssim mai les cometes) de la premsa de Sant Martí.

ARTICLE SEL·LECCIONAT: L'article que transcribim a continuació ve signat per J.M. (potser Josep Matas, el director), i sota el títol "Inauguraciones" traça una panoràmica dels principals problemes quotidians respecte els quals el consistori martinenc manifestà una major manca de sensibilitat en el moment de fer front a les més peremptòries necessitats dels seus administrats. Aparegué al número 21, corresponent al 22 de novembre de 1884.

"Mucho tiempo antes de llegar el dia de la tan celebrada fiesta mayor, uno de los colegas locales publicó que al llegar tan destacad fiesta, nuestra primera autoridad celebraria la inauguración de las tres ó cuatro mejoras de las mas indispensables para San Martin.

Lo curioso ha sido y esto lo aprobamos, que si bien las mejoras se han empezado, las inauguraciones no han tenido efecto por comprender el Ayuntamiento que las arcas municipales no están en un estado satisfactorio para gastar en pompas y banquetes, cantidades que pueden servir para otros asuntos de mas importancia é interés.

El Ayuntamiento comprende que con las 190.000 pesetas que cobra á consumos á mas de las que satisface el Tesoro por este concepto, no necesita hacer empréstitos como algunos suponían, y menos si á esta gran cantidad añadimos los ingresos restantes de que dispone y las economías que ha sabido hacer durante el tiempo que tiene la administración á su cargo.

Con personas provas é inteligentes de esta naturaleza, el pueblo puede estar mas que satisfecho de haberlos elegido, y esperar el momento oportuno de volverlos á elegir para que, amaestrados como están en esta tan recta administracio, puedan los mismos realizar los muchísimos proyectos que tienen en su magin.

Por ahora, los vecinos de casa Pol pueden estar contentísimos con la fuente nueva que se les ha construído ó dibujado en un pedazo de papel, evitándoles de esta manera el tener que ir en busca de agua léjos de su domicilio, y sufrir las incomodidades que la falta de uno de los elementos de primera necesidad ocasiona, cuando por incuria ó miras raquílicas personales no se

proporciona á los vecinos que la solicitan.

Los demás habitantes de la carretera de Mataró, sabemos que están muy complacidos por las medidas tomadas por la autoridad, en favor de los carros que con sus cargas transportaban letrina á todas horas, y en época que segun se decia la salud pública peligraba y la higiene era muy conveniente, segun lo demostraron nuestros perínclitos concejales con un conato de hospital y empleados de la limpieza callejera, con el fin de no cargar el presupuesto de gastos y establecer mas economias de las que tenían pensadas.

No debemos ocuparnos de la contrariedad que han sufrido los vecinos colindantes con los terrenos del señor Vintro y de los perjuicios que les ocasionará la no construccion de la nueva Necrópolis; nosotros lo sentimos tanto ó mas que ellos, y muchísimo mas por el señor Buxó que se ha desvelado tanto para el bien general de sus desadministrados.

En cuanto al señor Agustí sus convecinos le deben mucho agradecimiento, en particular los de la calle de Enna, y Juncá, que teniendo las referidas calles un piso muy blando para endurecerlo, se determinó rebajarlo de una manera tan bonita y perfecta que ahora sirve para desagüe ó canal cuando llueve, y los buques que no pueden entrar en el puerto derriban dentro del mismo la corriente de la llacuna, pudiendo guarecerse y safarse de un siniestro inevitable.

Mas si bien es verdad que la tierra que han sacado costó sus buenos cuartos á los propietarios y sin saber porque ni decirlos nada se la han llevado, esto no quiere decir que los vecinos tengan de tener algunos calabrotos preparados algun dia de ser arrastrados por el agua.

Los del pasaje de Cantí quieren publicar en “El Eco de la Alianza”, las gracias por lo agradecidos que están de dichos señores de haberlos sacado aquel encharcamiento pestilencial (que aun existe) en las cunetas que desaguan hacia la calle del Triunfo; y los de la calle Mayor le preparan un regalo en recompensa de lo que ganaran sus propiedades, con las aguas medicinales que extraeran de los pozos procedentes de las materias y residuos de la magnífica fábrica de gas.

Y por último nos anticipamos á manifestar al señor Bprrás que continúe con su celo y buena voluntad como hasta la fecha ha demostrado á favor de sus representados, y si por casualidad no tuviera la suerte de ser reelegido, nosotros junto con los demás tendremos muy presentes los 30 años y pico de luz que nos ha dejado y las 150 miasmas que de un golpe absorvió; del favor que hizo al pobre peon que cobraba, la economía que hacia el ex-cabo del mismo ramo siendo V. Presidente de la comision de obras, las subastas y cuentas de la grava, la palabra tan fielmente sostenida en la cuestion letrinal, y otras muchísimas cosas que me reservo para mejor ocasion”.

1886-1893 LA UNIÓN MARTINENSE / LA UNIÓN DE LOS PUEBLOS / LA MORALIDAD Y JUSTICIA

SUBTÍTOL: “Periódico Republicano. Defensor de los intereses morales y materiales de los pueblos del llano”. A partir de l'1 d'agost de 1886 esdevingué La Unión de los Pueblos, subtitulat de la mateixa manera sense l'apèndix “...de los pueblos del llano”. El 6 de novembre de 1887, arran d'un conflicte entre el director i el propietari, es convertí en La Moralidad y Justicia (“Periódico político independiente. Defensor de los intereses morales y materiales”), si né només per espai de tres setmanes, recuperant la seva capçalera anterior amb el nou subtítol: “Periódico Republicano. Defensor de los intereses generales del país”. El seu darrer subtítol, estrenat l'any 1893, fou: “Periódico Republicano Progresista. Periódico defensor de los intereses generales del país y de todas las reformas que conducen al desarrollo físico, moral e intelectual de los pueblos”.

DATA INICIAL: 5 de maig de 1886.

DATA FINAL: any 1893, sense precisar.

PERIODICITAT: De La Unión Martinense: setmanal. De La Unión de los Pueblos: bisetmanal.

DIRECTORS: Pere Ramis (1886-1887), Sebastià Roquet (1887-1890), Jaume Moré (1890-1892) i Andreu Clos (1892-1893).

REDACCIÓ I ADMINISTRACIÓ: La mateixa impremta de Joan Torrents fins el 1897; del 1897 fins el 1893, administració al carrer Barberà, 23-25 (Barcelona) i redacció al carrer Municipi (Sant Martí).

IMPREMTA: Joan Torrents (carrer Triomf, 4), al llarg dels set anys.

FORMAT: 260 x 390 mm. (4 planes).

TENDÈNCIA: Republicà progressista.

LLOC DE CONSERVACIÓ: AHMCB (col·lecció gairebé completa).

COMENTARI. A la vista d'una fitxa tècnica molt més farcida de dades del que és habitual, hom ja haurà vist que La Unión (nom que adoptarem d'ara en endavant per estalviar-nos l'embalum de títols i subtítols) és, sense cap mena de dubtes, la publicació de trajectòria més accidentada de les aparegudes a Sant Martí. Enquadrada en els rengles de la premsa política, mai renuncià a la seva filiació republicana (en la seva vessant progressista).

Molt en consonància amb la visió social i política del republicanisme espanyol del XIX, La Unión esdefiní pel seu tarannà anticlerical i una aproximació a les reivindicacions obreres -en especial, les sostingudes per les Tres Classes de Vapor- no exempta, emperò, d'una mena de distanciament paternalista. Els seus articles editorials s'adreçaren principalment a temes de política general del país i, pel que fa a la secció d'informació local, no trigà en entrar en conflicte amb La Voz de las Afueras en l'època de la presència monàrquica al consistori martinenc. També es manifestà repetides vegades en contra de la desunió política i doctrinal del republicanisme i a favor de les campanyes anti-agregacionistes portades a terme en els moments que més amenaçada estava la independència municipal de Sant Martí.

Atesa la complexa evolució del setmanari, que no hem acabat d'esbrinar del tot, ens limitarem a dibuixar unes pinzellades que suposem mitjanament orientatives al respecte. La Unión aparegué l'any 1886 sota la direcció de Pere Ramis (que ho havia estat abans de El Martinense i El Pueblo Martinense, i que ho serà després de Las Afueras de Barcelona), considerant-se successora moral de La Antigua Unión, que com hem vist anteriorment fou una de les moltes aventures editorials de l'impressor Joan Torrents, actiu militant republicà (com tants d'altres, a cavall entre diverses faccions). El 1887 es justificà

el canvi de títol en l'establiment de diverses corresponsalies a altres pobles del pla, fusionant-se l'empresa que menava La Unión amb el setmanari gracienc La Unión Democrática, sorgint així La Unión de los Pueblos.

El canvi en la direcció i l'equip de redacció escaigut a finals del 1887 coincidí amb la conversió de La Unión de los Pueblos en La Moralidad y Justicia. Degueren existir diferències importants entre Joan Torrents i la resta de redactors i col·laboradors, atès que en el número corresponent a l'1 de gener de 1888 (de nou sota la capçalera de La Unión de los Pueblos, s'afirma que no hi ha cap relació de continuïtat amb La Moralidad y Justicia i que els canvis s'han limitat al nou director (Sebastià Roquet per Pere Ramis).

Roquet traspassà l'octubre de 1890 i el seu lloc fou ocupat per Jaume Moré, republicà independent, que abandonà el càrrec en fundar pel seu compte La Democracia, del que no en conservem cap exemplar, malauradament (el que vol dir que és possible que mai arribés a veure la llum). L'últim director fou Andreu Clos, del qui no tenim més dades.

ARTICLE SEL-LECCIONAT. N'hem triat un propi del tarannà de la publicació: denúncia de les condicions socials de la massa obrera martinenca, des d'un punt de vista més proper al paternalisme petitburgés que a un autèntic desig d'igualtat social i amb un estil de redactat proper al ridícul.

“Estamos en San Martín, y de nuestro pueblo hay que hablar.

Para escarnio de la ley, de la moral, para la propia conciencia hemos visto muchas veces en el arroyo de las calles á un enjambre de niños ocupados en sus juegos y en aprender aquello que debieran ignorar siempre; hemos visto á padres poco escrupulosos del cumplimiento de su misión llevar de la mano á sus hijos al taller o á la fábrica donde se respiran miasmas insalubres para el cuerpo y para el espíritu, en lugar de llevarlos al templo de Minerva donde se les brinda succulentos manjares; hemos visto á madres poco dadas a las labores de su sexo, entregar á sus hijos al manejo de un telar, sin curarse ni poco ni mucho de enseñarles lo que hace relación con la economía doméstica; y hemos visto, finalmente, que como consecuencia de todo ello, se halla desparramado el mayor desenfreno, la locuacidad mayor entre los impúberes, dándose el caso de producir sonrojos á un guarda-cantón, no ya sus frases, sus simples mobimientos. Esto es muy triste tenerlo que consignar, pero es cierto y debemos consignarlo.

¿Qué remedio hay para que desaparezca?

Uno muy sencillo: cumplir exactamente con lo que dispone la vigente Ley de Instrucción pública, y cumplir asimismo con el articulado de la ley Benot (...)

Cuanto al otro extremo, es decir, cuanto á lo que se relaciona con las malas condiciones que tienen casi todos los locales-escuelas, poco ó nada hemos de añadir por hoy, primero, porque esto será objeto de particular estudio, y después, porque, según el el Estado comparativo que nos remitió la Alcaldía, el Ayuntamiento ya está persuadido de ello y trata paulatinamente de remediarlo”.

1886 EL GRITO DEL PUEBLO

SUBTÍTOL: "Periódico semanal. Defensor de los intereses del proletariado".

DATA INICIAL: 10 de juliol de 1886.

DATA FINAL: 10 de novembre de 1886 (30 números en total).

PERIODICITAT: Setmanal.

IMPREMTA: Joan Torrent (carrer Triomf número 4).

DIRECTOR: Indalecio Cuadrado.

FORMAT: 185 x 275 mm. (8 planes).

PREU: 5 cèntims (exemplar solt).

TENDÈNCIA: Anarco-col·lectivista, adherit a la Federació de Treballadors de la Regió Espanyola (FTRE).

REFERÈNCIES: Arbeloa p. 147; Nettlepp pp. 511-514.

LLOC DE CONSERVACIÓ: IISGA (col·lecció completa). Col·lecció fotocopiada a l'AHMSMP.

COMENTARI. Atès que ja ens hem referit abastament a aquesta publicació en les pàgines introductòries del present treball, tot remarcant la seva singularitat, prescindirem de fer-ne una caracterització global.

ARTICLE SEL·LECCIONAT. L'article que reproduïm tot seguit (corresponent al número 2, del 15 de juliol de 1886) desenvolupa un tema recurrent en l'ideari anarco-col·lectivista, com és el de la necessitat de prescindir de l'acció violenta individual i arribar ensems a la supressió de les institucions que inhibeixen el lliure albir de l'ésser humà. Recordem que, a partir dels anys 1883-1884, començà a estendre's al si de la FTRE l'anarco-comunisme individualitzant, i poc després d'aparèixer aquest article esclatà al Fomento de la Producción Nacional (l'organització patronal, antecedent de l'actual Foment del Treball) un petit giny explosi, fet que assenyala l'inici d'allò que hom simplifica amb l'etiqueta de "terrorisme anarquista". El títol de l'article ("Paz a los hombres y guerra a las instituciones") esdevingué un lema molt estés en la premsa anarquista dels anys setanta i vuitanta del passat segle i ens orienta amb claretat del seu contingut. Respecte el seu autor, no hi consta cap signatura, si bé atesa la preeminència de la que ben segur gaudia Indalecio Cuadrado, cal atribuir-li la paternitat.

“Los partidos políticos no buscan la justicia, se disputan el poder. Así es que los hombres políticos lo mismo de un partido que otro, y á nombre de esos mismos partidos, se aborresen mutuamente, apesar de que todos ellos, con corta diferencia, quieren lo mismo.

Se calumnian, se persiguen, se aprisionan, se acuchillan entre sí; pero todo pura y simplemente para apoderarse del poder; pero ni que sea Luis Felipe, Caviagnac, ó Bonaparte, Jazi ó Escher, Cánovas ó Sagasta, Pi y Margall, Castelar, Salmerón ó Zorrilla el que está al frente del gobierno, el pobre pueblo no deja de ser víctima de iguales abusos, que los gobernantes por su parte se guardan muy bien de destruir, porque esos mismos abusos son los que les permiten vivir.

Estamos bien seguros de que, si en vez de atacar las cosas hubiéramos atacado á los hombres; si en lugar de, por ejemplo, de atacar la religion, hubiéramos atacado tal ó cual miembro del clero; si en lugar de atacar los privilegios de la clase media, hubiéramos atacado tal ó cual individuo de esta misma clase, seguramente no hubiéramos levantado tan furiosa tempestad.

Como la mayor parte de los hombres de nuestra triste sociedad detestan cordialmente á sus vecinos hubiésemos encontrado por cada uno de nuestros taques individuales a un grupo de aprobadores.

Pero nosotros amamos á los hombres, y solo odiamos la injusticia; por eso nuestra polémica no se parece en nada á la de todos los periódicos políticos; y de aquí el que tengamos que resignarnos á no contar con las simpatías de aquellos de nuestros colegas que pertenecen á este número (...)

Socialistas, seamos pacíficos y violentos.

Pacíficos para con nuestros hermanos, es decir, todos los seres humanos.

Tengamos compasión del débil, del supersticioso, hasta del perverso, porque las causas que contribuyen á la formación de su personalidad, fueron independientes de su voluntad.

Acordémonos sin cesar de que no es matando á los hombres como se destruyen las instituciones, sino que por el contrario, destruyendo las instituciones es como se transforman y regeneran los individuos.

Pero seamos violentos para con las instituciones detestables. En esto es preciso ser inquebrantables y hasta crueles; nada de cobarde transacción [sic] tratándose de la verdad y de la justicia, no haya indulgencia para el error que nos conjura constantemente para que no deslumbremos sus ojos de murciélago con la resplandeciente luz de la verdad y de la justicia; luz cuya claridad no puede resistir.

Hagamos un San Bartolomé, pasemos á cuchillo todos los privilegios existentes; seamos, en una palabra, los ángeles exterminadores de todas las ideas falsas, de todas las instituciones que tienen el hombre embrutecido y sin libertad.

Que nuestra palabra del orden sea: Paz á los hombres y guerra á las instituciones perversas de la presente organización Social”.

1887? - 1904? EL ECO DE TONELEROS.

SUBTÍTOL: "Órgano de la Federación de Oficiales Toneleros de la Región Española".

DATA INICIAL: Indeterminada (1887?).

DATA FINAL: Indeterminada (1904?).

PERIODICITAT: Mensual, amb força irregularitats.

IMPRESSA: Desconeguda.

DIRECTOR: Sense especificar. Cal suposar que la direcció i redacció sorgien del mandat de la Comissió Pericial de la Federació d'Obrers Boters, amb possibles col·laboracions voluntàries.

REDACTORS I COL·LABORADORS. Els pocs articles que hem trobat signats corresponen a militants de la Federació (Francesc Auran, Jaume Anglés i d'altres).

FORMAT: Foli (4 planes).

PREU: Distribució gratuïta entre les seccions federades.

TENDÈNCIA: Defensa dels interessos laborals i professionals del ram dels boters.

REFERÈNCIES: Arbeloa p. 139.

LLOC DE CONSERVACIÓ: A l'AHMCB es conserven els números 6 (30 d'octubre de 1887), 20 (30 de novembre de 1889) i 22 (31 de gener de 1890). A l'IIISGA es conserven els números 24 (31 de març de 1890) i 35 (10 de febrer de 1891). Hi ha alguns exemplars solts, que no hem consultat, a l'Arxiu Històric Prim-Rull de Reus.

COMENTARI. El Eco tenia com a única pretensió mantenir un cert lligam entre els membres de la Federació d'Obrers Boters, i prescindia de qualsevol intent de constituir-se en alternativa periodística a la predominant en el seu moment; fins i tot, la seva adscripció martinenca es pot considerar com purament accidental (el número 6, per exemple, fou imprès a Sants), i ni tan sols es definia des d'un punt de vista ideològic. Començà a repartir-se l'any 1887 i cal pensar que desaparegué cap a l'any 1904, car a les Actas del sindicat boter d'aquest any encara se n'esmenta l'existència. Existència irregular, accidentada i subordinada a les disponibilitats econòmiques -no cal dir que força minses- de la Federació.

ARTICLE SEL·LECCIONAT. Reproduïm tot seguit dos fragments pertanyents a dos articles més llargs, tant l'un com l'altre de caire molt professional. En el primer, corresponent al número 6, el seu desconegut autor expressa la satisfacció del treball ben fet -possible residu d'un vague esperit gremialista- a propòsit d'una vaga que tingué lloc a València:

"... la honra de una colectividad federada que reúne las condiciones indispensables para hacerse respetar su perfeccion en la construccion, es conservarla en todos sus límites, y lo que pretenden los burgueses de valencia en oposición es adulterar el trabajo sin razón de hacerlo, porque de sobras saben que la seguridad del envase consiste en lo que se resisten á conceder por derecho propio: estamos por probarlo cuando se quiera, en presencia de los comerciantes que lo ignoren, y hacerles ver que las mermas que se notan las más de las veces cuando el líquido llega a su destino, son por la falta de perfección del casco, no por picarse".

En el segon article (extret igualment del número 6) hom relaciona d'una manera elemental, però no exempta de lucidesa, la crisi agrària finisecular amb el progressiu anorreament de la indústria de la boteria:

"Todos los días aparecen nuevos mercados de produccion que en desastrosa competencia abaratan de una manera considerable la mercancía, imposibilitando que compitan con ella otros mercados que tienen la mano de obra relativamente alta.

Infinidad de pueblos donde no se conocia el arte de la toneleria han abierto esta industria, y con obreros que se prestan á que se les esprima el jugo de su trabajo con una caterva de chiquillos, concurren al desnivel y á la crisis general, dando por resultado que los antiguos centros de produccion se encuentran amenazados, dejando como es consiguiente á gran número de familias en la indigencia ó mendicidad”.

1887 - 1897 LAS AFUERAS DE BARCELONA.

SUBTÍTOL: "Periódico semanal consagrado a la defensa de los intereses morales y materiales del distrito".

DATA INICIAL: 3 d'abril de 1887.

DATA FINAL: 25 de desembre de 1897.

PERIODICITAT: Setmanal.

REDACCIÓ I ADMINISTRACIÓ: Carrer Andana número 20.

IMPRESSA: Enric Mestres (carrer Andana número 20).

DIRECTOR: Pere Ramis (fins 1889) i Enric Mestres (fundador i propietari).

FORMAT: 175 x 260 mm. (4 planes).

PREU: 10 cèntims l'exemplar solt (1897)..

TENDÈNCIA: Informació local, partidari dels partits dinàstics.

LLOC DE CONSERVACIÓ: AHMCB (col·lecció completa).

COMENTARI: Juntament amb La Voz de las Afueras, el títol que ens ocupa (que, com la seva capçalera indica, no es limitava només a Sant Martí, sinó que estenia la seva cobertura a Gràcia, Sant Andreu del Palomar i Sant Gervasi de Cassoles) és la segona publicació sorgida de la impremta d'Enric mestres. Qui era exactament aquest personatge? Les notícies que en tenim al respecte són escadusseres: en un moment de la seva vida professional (corresponent a l'etapa en que publicà El Eco de las Afueras), trencà amb el seu soci, Ferran Aymerich. Fundà i imprimí aleshores Las Afueras de Barcelona i el retrobem l'any 1894 q la junta directiva del "Centro Republicano El Progreso", adscripció republicana que sembla un tant dubtosa a tenor d'alguns articles publicats Las Afueras. Poca cosa més podem afegir: amb tots els dubtes sorgits de la manca de documentació, podem deduir que Enric Mestres fou un petit industrial tipogràficament amb un cert nivell cultural que tractà d'influir en la marxa dels afers municipals a través d'uns òrgans de premsa recolzats ens uns pocs subscriptors, alguns lectors i esporàdics anunciants. És probable que tant Mestres com el seu rival Joan Torrent -més compromés, aquest darrer, amb el credo republicà- no fessin altra cosa que autopropaganda: ambdós impresors maldaven per assolir els contractes municipals per al proveïment de material d'oficina (talonaris, cèdules, impresos diversos ...) necessari per al normal funcionament quotidià de l'administració local. Òbviament, no podem pronunciar-nos en un sentit o altre sobre un propòsit tan ambigu com intrascendent a segles vista. Però cal especular amb la possibilitat que la diversa orientació que ambdós empresaris donaven a les seves iniciatives periodístiques ameguessin, en realitat, interessos molt més terrenals que els estrictament ideològics.

Las Afueras de Barcelona té un contingut i uns trets definitoris gairebé idèntics a La Voz de las Afueras, si bé posant més èmfasi en la conflictivitat social i obrera martinenca. En efecte, la publicació fou testimoni de dos esdeveniments tan significatius al respecte com la commemoració del primer Primer de Maig, l'any 1890, i la gran vaga d'estampadors del Pla de Barcelona de l'any 1892. Sense caure en el reaccionarisme pur i dur, i fins i tot donant, en ocasions, un tímid recolzament a les reivindicacions obreres, Las Afueras deixa al descobert com els seus directors i equips de redacció mai van acabar de copsar les arrels pregones de la inestabilitat de les relacions socials al Sant Martí finisecular.

ARTICLE SEL·LECCIONAT. Reproduïm fragments de dos articles. En el primer ("Hay que decir la verdad", sense signar, número 202, 8 de febrer de 1891) hom s'adreça a l'escàs nivell de cultura política de la massa obrera; cal posar de relleu que, per raons que ens són desconegudes, el setmanari atorgà el seu suport als candidats conservadors en ocasió d'eleccions generals, en especial al Marià Puig i Valls.

“Aquí tienen sus fábricas algunos conservadores y algunos fusionistas, pero no tienen aquí su domicilio ni su voto. En cambio, aquí viven y votan (con sufragio universal) una multitud de obreros cuya inmensa mayoría era republicana y carlista el resto. Cuando se trata de reñir batalla entre un diputado conservador y otro fusionista, ó cuando solo luchan en el distrito dos conservadores, la masa obrera permanece indiferente, y entonces tiene asegurado el triunfo aquel de los candidatos que mas genuinamente representa los intereses locales ó mas decidido apoyo merece de la influencia oficial; mas cuando frente á un candidato conservador, siquiera este reúna las cualidades personales de nuestro estimado amigo don Mariano Puig, aparece un candidato republicano rodeado del aura popular, siquiera sea postiza, cuando los obreros en medio de esa sencilla admiracion con que á semejanza de los niños se dejan seducir por el brillo de una oratoria que halaga sus instintos de clase, se deciden á apoyar á ese candidato cerrando los ojos á la razon y desdeñando toda clase de interés material, preciso es confesar (¿y porqué no decirlo?) que el número se sobrepone a la calidad y que el candidato republicano lucha con evidente ventaja, ó cuando menos, con armas tan bien templadas que hace dudoso el triunfo de su contricante”.

En el segon article (sense títol i sense signar, número 431, 7 de juliol de 1895) hom parla de les tibants ralecions entre regidors republicans i regidors dinàstics al si del consistori, i de la subsegüent inestabilitat política que d'aquest fet se'n deriva.

“El hecho de no haber dejado los concejales republicanos ninguna tenencia para que la ocuparan los concejales monárquicos que, en número bastante crecido, se asientan en el Municipio, ha dado lugar á los de este último partido á que se retrajeran, si no todos, en parte, de asistir á las tareas administrativas, alegando que semejante comportamiento ó conducta desdice de los ideales democráticos que los republicanos pretenden sustentar.

A decir verdad, algo hay en ello que evidencia la tesis por los monárquicos mantenida. Así como para la elección de alcalde votaron á un conservador, tambien hubieran podido ser un poquito más generosos cediendo de las cinco tenencias una á un adepto del propio partido. De esta suerte hubieran mantenido más el equilibrio de la nave municipal, evitando, que el fuerte lastre que produce las tenencias de un solo partido, hunda á los que van dentro de ella, cuya pérdida partiria si acaso viniese del hecho que dejamos comentado”.

1892 - 1897 EL CONSECUENTE / LA CONSECUENCIA.

SUBTÍTOL: "Órgano del Partido Republicano Histórico de San Martín de Provensals y defensor de los intereses morales y materiales de la localidad". En canviar de títol, el subtítol passà a ser: "Semanario político y defensor de los intereses morales y materiales de la localidad".

DATA INICIAL: 31 de juliol de 1892.

DATA FINAL: 13 de juny de 1897.

PERIODICITAT: Setmanal.

REDACCIÓ I ADMINISTRACIÓ: Carrer Triomf número 53 (El Consecuente) i carrer Pujades número 273 (La Consecuencia).

IMPREMTA: Joan Torrents (carrer Triomf número4) i Ferran Aymerich (carrer Rovira número23).

DIRECTORS: Jaume Andreu (El Consecuente) i Emili Coca i Collado (La Consecuencia).

FORMAT: 290 x 425 mm. (4 planes).

PREU: 0'60 cèntims la subscripció mensual (1892).

TENDÈNCIA: Republicà moderat.

LLOC DE CONSERVACIÓ: AHMCB (col·lecció completa).

COMENTARI. El setmanari El Consecuente, que ara analitzem, s'autodefineix, d'entrada, com a portantveu del republicanisme moderat a Sant Martí de Provençals. L'aproximació als comportaments republicans moderats reflecteix, a petita escala, la trajectòria del republicanisme a nivell estatal, que no és altra que la de contínues dissensions i picabaralles de tota mena (personals, programàtiques, ideològiques, etc.) entre un seguit de figures polítiques -no totes de primera línia- que, tot prescindint freqüentment de l'opinió de simpatitzants i militants, mai es van plantejar una estratègia política coherent a mitjà o llarg terminis.

Si ens hem de refiar del número de societats que ens són conegudes, cal pensar que la línia del republicanisme predominant a Sant Martí a les acaballes del XIX és bàsicament de signe federal. Però l'habitual retraïment d'aquest sector en qüestions electorals (tot i que van obtenir algun representant a l'ajuntament en moments concrets), ensems amb la manca d'un òrgan específic d'aquesta tendència, donen a la resta de faccions republicanes (en especial la progressista i la històrica o possibilista) un protagonisme notable, ben visible a nivell municipal, però que difícilment es corresponia a l seua veritable arrelament social. Els "històrics" gaudiren d'una bona plataforma en El Consecuente, que es publicà poc després de la inauguració de la seu d'aquesta facció al carrer Triomf 53, on hi havia la redacció. Afegim que entre els membres més notables del Partit Republicà Històric a Sant Martí hi havia una munió de personatges i personatgets habituats a escalfar les poltrones consistorials -els Torrabadella, Basté, Boronat i d'altres- i també un nom que hem esmentat a bastament: el de Joan Torrent, l'impresor. Cal advertir que aquest reguitzell de figuretes entrà a formar part del Partit Republicà Nacional, successor dels "històrics".

La trajectòria editorial de El Consecuente es pot resumir en dues línees d'actuació: la crítica als regidors republicans no possibilistes per la seva suposada inoperància en els afers relatius a la bona marxa de la cosa pública, i la constant propaganda favorable a la unificació de les diverses agrupacions republicanes de cara a un major protagonisme electoral (fet que potser explicaria el canvi de títol i la desaparició de la referència al Partit Republicà Històric en el nou subtítol). Apuntem finalment que el director de El Consecuente, Jaume Andreu, abandonà aquest càrrec en presentar-se com a candidat possibilista a les eleccions municipals de l'any 1893, no enregistrant-se cap altre canvi en

el cos de redacció d'aquesta publicació malgrat la presència d'un nou director, Emili Coca i Collado, un autor de peces de teatre i poesia humorística força popular a l'època i col·laborador de les publicacions barcelonines La Renaixença i La Bandera Catalana.

ARTICLE SEL·LECCIONAT. La inauguració d'una obra pública era un acte que, potser per la seva escassa freqüència o per les seves connotacions polítiques, aixoplugava les "forces vives" de la localitat. Aquest aspecte de la vida quotidiana martinenca queda reflectit en la crònica intitolada "Apertura de la Gran-Vía", publicada a La Consecuencia el 25 de gener de 1896. La retòrica és molt pròpia de l'època, com es pot comprovar.

"El pasado lunes por la mañana, tuvo lugar el acto de la apertura de la calle de las Cortes desde la calle de San Juan de Malta á la carretera de Ribas (...). El Sr. Arpí dirigió la palabra á la concurrencia manifestando que era grande la satisfacción que sentía al poder inaugurar unas obras de tanta importancia y trascendencia para San Martin. La apertura de la Gran -Via, dijo, era á todas luces indispensable para una población eminentemente industrial como esta y sabido es que sin vias de comunicacion no es posible el desarrollo y engrandecimiento de los pueblos. Doy las mas expresivas gracias en nombre del Ayuntamiento que presido y en el mio, á los Sres. Propietarios y demás personas que han facilitado á cima tan importante mejora, asi como á los que se han dignado asistir al acto que estamos celebrando.

Después de estas palabras del Sr. Alcalde el respetable cura párroco don Francisco Rodó bedijo las obras (...). Concurrió al acto de tan importante mejora una numerosa representación del Ayuntamiento, otra de propietarios, el diputado provincial Don Pablo Calvell en representación de la Diputació provincial de Barcelona, Don Pedro Falqués, la Comisión de Ensanche de este pueblo y otras entidades y distinguidas personas que no recordamos en este momento.

El acto revistió importancia súma por tratarse de una mejora importantísima para San Martin, tan deseada por el vecindario todo y que tanto ha de contribuir al desarrollo y preponderancia del mismo".

1893? - 1901? LA TRACCIÓN FERROVIARIA ILUSTRADA.

SUBTÍTOL: “Revista quincenal, órgano y boletón de la Confederación de Maquinistas y fogoneros de los ferrocarriles de España”. A partir de l'any 1896: “Órgano Oficial de la Unión General de Obreros y empleados de las vías férreas de España y boletín oficial de las sociedades confederadas (acuerdos del Congreso nacional de 1894)”. A partir de l'any 1898: “Órgano del personal de los Ferrocarriles de España y boletín oficial del Sindicato General”.

DATA INICIAL: Imprecisa (posiblement l'any 1893).

DATA FINAL: Imprecisa (posiblement l'any 1901).

PERIODICITAT: Quinzenal.

REDACCIÓ I ADMINISTRACIÓ: Carrer Rec Comtal número 12.

IMPREMTA: “La Renaixensa” (carrer Xuclà número 13, de Barcelona)

DIRECTORS: Desconeguts.

REDACTORS I COL·LABORADORS: Pau Sans i Guitart, Luís Zurdo de Olivares i altres membres del sindicat ferroviari.

PREU: 5 cèntims l'exemplar solt (1894).

TENDÈNCIA: Interessos de classe i professionals

REFERÈNCIES: Arbeloa p. 192.

LLOC DE CONSERVACIÓ: Números 3, 4, 11, 47, 48, 53, 113, 114, 144 i 168 a l'IISGA. Número 17 a l'AHMCB.

COMENTARI. Juntament amb els boters, el sector dels ferroviaris fou un dels grups de treball amb més arrelament a Sant Martí, apart de gaudir de premsa pròpia, redactada i/o impresa al mateix poble. Segons una referència localitzada a L'Arch de Sant Martí (29 de gener de 1888), la “Sociedad de Maquinistas y Fogoneros de los Ferrocarriles de Cataluña” fou fundada per Mateu Riba i altres obrers del ram el desembre de 1886 arran d'un conflicte a la companyia dels ferrocarrils de Tarragona a Barcelona i França, establint el seu local al carrer Rec Comtal de Sant Martí de Provençals i palesant, sempre segons el diari catalanista, un capteniment que els feia allunyar de les “*utopies socialistas que malas ánimas han volgut importar de fora*”. El 1893 trobem una nota a La Voz de las Afueras on es parla de la constitució de “La Esperanza, Sociedad Local de la Federación de Maquinistas y Fogoneros de los ferrocarriles españoles”, radicada al mateix local; essent possible que es tractés de la mateixa societat, un cop consumada la integració a la Confederación de Maquinistas y Fogoneros a nivell estatal, que al seu torn s'havia constituït pel juny o juliol del mateix any, segons una nova referència trobada a la premsa martinenca (aquest cop a Las Afueras de Barcelona).

Malauradament, no podem donar més informació sobre la trajectòria dels sindicats ferroviaris, atesa la raresa dels exemplars de La Tracción que han arribat fins als nostres dies. A l'igual que El Eco de los Obreros Toneleros de la Región Española, el títol que ens ocupa se centra en les reivindicacions de caire professional pel damunt les ideològiques, sense que aixó impliqués forçosament, com pretenia el redactor de L'Arch de Sant Martí, la renúncia a postures i comportaments de classe.

ARTICLE SEL·LECCIONAT. Luis Zurdo de Olivares, destacat dirigent del sindicat ferroviari i singular membre del lerrouxisme, exposa en el següent article (30 d'abril de 1894) la indefensió dels seus companys de treball enfront la prepotència i arbitrietat de les grans companyies ferroviàries.

“No tendríamos verdaderamente necesidad de asociarnos, (cosa imposible porque sin asociación no hay vida) si tuviéramos ésta garantida, contra la sobre carga de fatiga que gasta brevemente nuestra robusta naturaleza, contra el mal estado del material y de las vías, que son una

amenaza constante contra nosotros, los itinerarios exagerados, las consignas violentas, las órdenes depresivas, los atropellos de toda una categoría de jefes cuya función es incompleta, si tuviéramos garantida la seguridad de nuestro destino, según la ley nos garantiza el ingreso en el cementerio ó en presidio, si tuviéramos garantido el pan que tiene pendiente de su mano el Jefe que te lo quita á toda hora, bajo el título de suspensión ó multa, si cuando te despides de la amante esposa y los queridos hijos, suspiras ... y esto es lo más horrible, que al no volver á ver más á aquellas prendas de tu corazón, la Compañía á la que con tanto amor sirves, no les negaría el trozo de pan para suplir á la existencia del que supo morir con arrojo, víctima tal vez, del abandono, la incuria, ó las mal entendidas economías, siendo tal vez nuestro cadáver calumniado, según acontece con desoladora frecuencia.

Mas aun: aislados, estamos indefensos, la vida constantemente amenazada, ya que se calcula igual cantidad de trabajo para el hombre y para la máquina, tenemos la vida en un hilo, porque ni el material fijo ni el móvil, reúnen las necesarias condiciones ni se entretiene en el estado debido, sin proveerlas de los aparatos más modernos para la comun seguridad. Nuestro destino, nuestros ascensos y rebajas de clase á costa de años ganados están á merced de la voluntariedad y el capricho, por nada se echa un fogonero ó un maquinista vilmente á la calle, las Compañías se facultan á si mismas para hacerlo porque viven sin ley y sin freno. Nuestro pan de cada día en tan ruda labor ganado después de no saber si lo comeremos mañana, es muy eventual, una plumada de cualquiera de los inmables jefes nos deja 15, 8 ó 4 días sin él. Las reclamaciones no son atendidas ¿que decimos? No son atendidas, cuando se reclama aislada ó colectivamente, se contesta con orgullo, con la carta de censura, con la suspensión y el despido.

De propósito no quiero hablar aquí de los sueldos, en muchas líneas insuficientes, mas en todos escandalosos, para la clase de fogoneros, ni del sistema de gajes y propinas que son otros tantos pretextos para dar lugar á retenciones y defraudaciones. No, no removamos esto; como renuncio también á expresar numéricamente, la cantidad de fogoneros autorizados que hacen funciones de maquinistas que están á la proporción de 75 por 100, para escarnio de la plantilla.

Lo capital es examinar con hechos recientes y concretos del modo como los empleados de ferrocarriles, siempre en ejercicio, siempre con la losa de plomo de las leyes y los múltiples reglamentos, sobre la cabeza tenemos asegurado nuestro destino; por no estar constituidos, con tiempo, en cuerpo nacional como correos y telégrafos al amparo de la ley general del Estado constitucion á que debemos incesantemente aspirar, interín tenga lugar la nacionalización de todos estos servicios públicos que por mala y despótica administración sacan la peor parte el público y empleados, quienes con la vida pagamos frecuentemente los efectos de su incuria”.

1894 - 1895 EL PORVENIR.

SUBTÍTOL: "Semanario republicano"

DATA INICIAL: 25 de març de 1894.

DATA FINAL: 26 de maig de 1895 (62 números en total).

PERIODICITAT: Setmanal.

REDACCIÓ I ADMINISTRACIÓ: Carrer Wad-Ras número 43 (fins l'octubre de 1894) i carrer Triomf número 47.

IMPREMTA: Joan Torrent (carrer Triomf número 4)

DIRECTORS: Josep Estela (fins l'octubre de 1894), Vicenç Pineda i Jaume Moré.

PREU: 0'50 cèntims la subscripció mensual.

TENDÈNCIA: Republicà progressista.

LLOC DE CONSERVACIÓ: AHMCB (col·lecció completa).

COMENTARI. L'embranchida que semblen pendre les diverses faccions republicanes martiniques a les acaballes del segle XIX queda reflectida en l'aparició, el 1894, d'un nou setmanari, El Porvenir, sortit com tants altres de la tipografia de Joan Torrent. El Porvenir esdevingué portantveu dels nuclis progressistes (és a dir els seguidors de Ruiz Zorrilla), els quals, a l'igual que els altres corrents del republicanisme, gaudien d'una certa audiència a Sant Martí. Tot i això, els progressistes no pogueren fer notar la seva presència a nivell periodístic durant gaire temps, car el setmanari amb prou feines arribà a ultrapassar l'any d'existència. La seva estructura fou la típica de les publicacions d'informació local (amb abundants referències a la política general espanyola), destacant els atacs adreçats a La Consecuencia -l'òrgan dels republicans de dretes-, als que s'acusava de flirtejar amb els sectors dinàstics-conservadors.

ARTICLE SEL·LECCIONAT. L'agregació de Sant Martí de Provençals a Barcelona anà precedida d'agregacions parcials, com la de l'àrea compresa entre el carrer Marina, la Diagonal i el mar, que els estudiosos del tema han interpretat com una operació purament especulativa. L'article que reproduïm de El Porvenir ("Lo de la calle de Marina", signat per "la Redacción", número 5, 22 d'abril de 1894) reforça totalment aquesta impressió.

"De antipatriótico ha sido calificado por un colega barcelonés el acuerdo de nuestro municipio acudiendo á la instancia presentada por la mayoría de vecinos de la calle de Marina, instancia en que se solicita se les segregue de nuestro padrón municipal y se les agregue al de Barcelona (...).

Si nos concretamos al alcance intrínseco de la segregación, por lo que con el patriotismo se relaciona, no vemos el porqué de la alarma, ya que entendemos que tan compatriotas serán si pertenecen á la capital vecina como si continúan perteneciendo á nuestro término municipal (...).

De quedar anexionada á Barcelona la calle de Marina, correrá á cargo de la vecina capital su apertura, urbanización y conservación, obras en las que se calcula ha de invertirse 1.250.000 pesetas. Este solo dato basto para persuadir al más optimista de que nunca, ó si se quiere en muchos años, podría la calle de Marina alcanzar todo ese desarrollo corriendo á cargo de nuestro municipio, porque como es notorio, el estado precario de la hacienda municipal imposibilita á este invertir tan crecida suma en las atenciones de una sola calle. En cambio, a la capital vecina le es fácil, y si no fácil si absolutamente necesario, proceder á ello con la mayor premura. Tiene hoy un sin número de vías punto menos que abandonadas por no saber que salida darles, y á las que, una vez urbanizada la de Marina, podría imprimirles notable impulso por contar ya con todo el desarrollo apetecible en la derecha de su ensanche; tiene su línea fiscal completamente embrollada y facilitando el matuteo, lo que despejaría y evitaría de una vez con solo demarcar sus límites con la calle antedicha; y tiene sin poder concluir su gran cloaca colectora, cuya importancia no se necesita encarecer, que podría entonces llevarla á feliz término seguidamente. Resultado: que le fuera absolutamente necesario á Barcelona proceder con premura, á la apertura, urbanización y

conservación de la calle de Marina en el momento mismo en que esta calle perteneciera á su demarcación municipal.

Por lo que á nuestro pueblo se refiere, no serían menores los beneficios que los que se le ofrecen á la vecina capital. Urbanizadas en su totalidad las calles afluentes á las de Marina, incluso la de las Cortes, tendríamos expeditas el paso `por donde quiera que quisiéramos dirigirnos á Barcelona, nos encontraríamos con la mitad del trabajo hecho para el día que posible nos sea construir la red de cloacas, se nos facilitaría la apertura de todas las vñias en proyecto de la parte izquierda de nuestro ensanche, y el pasa nivel sobre el ferrocarril del Norte, que para nosotros vendría á ser una eterna pesadilla, Barcelona nos lo daría hecho y en disposición de empalmar con las vías limítrofes.

¿A cambio de todo esto, que vamos á perder? Un número tan escaso de vecinos, que comparativamente el núcleo de población, es menos que el uno por 100; y una exigua porción de término municipal, que si para Barcelona y por lo que á impuesto de consumos se refiere, constituye una perenne perturbación para San Martín no la constituye menos. Esto es todo, y en reciprocidad de ello, ¿no se ve claro que alejamos mucho, si es que no indefinidamente, el proyecto de agregación, de deglución mejor dicho? Consideramos que sí, porque teniendo Barcelona todas sus arterias perfectamente acondicionadas, ningún interés ha de tener en arrebatarnos la autonomía?”

1895 - 1896 LA UNIÓN OBRERA.

SUBTÍTOL: "Semanario de estudio sociales. Se admite la controversia".

DATA INICIAL: 21 de desembre de 1895.

DATA FINAL: 21 de gener de 1896 (2 números en total).

PERIODICITAT: Mensual.

REDACCIÓ I ADMINISTRACIÓ: No consta. L'artesanitat de la publicació que es deixa com a administració la pròpia administració de correus de Sant Martí de Provençals.

IMPREMTA: "Cervantes" (carrer Tallers número 84 de Barcelona).

DIRECTOR: Josep Llovet.

PREU: 5 cèntims l'exemplar solt.

TENDÈNCIA: Anarco-comunista.

REFERÈNCIES: Arbeloa pp. 193-194.

LLOC DE CONSERVACIÓ: IISGA (col·lecció completa) i AHMSMP (exemplars fotocopiats).

COMENTARI. La Unión Obrera fou molt probablement una iniciativa de Josep Llovet (personatge del que no en tenim referència) en benefici de les tesis anarco-comunistes, que se sustentaven en aquesta publicació mitjançant una sèrie d'articles a mig camí de la reflexió i la divulgació. Amb uns lemes que acompanyaven la capçalera tan significatius com "las organizaciones traen en si el germen de la sumision, del idiotismo é imbecilidad" i "las relaciones, el origen de la crítica, examen y por ende principio esencial del estudio racional y científico", La Unión Obrera donava poc marge a informar sobre la conflictivitat social martinenca, limitant-se a endegar una campanya contra totes les formes d'organització de la classe obrera (partits, sindicats, etc.). Només es conserven dos exemplars a l'IISGA, tal vegada els únics que es van arribar a publicar. L'existència d'aquest títol sembla palesar l'existència de grups o grupúsculs d'aquest corrent ideològic a Sant Martí; l'interès de la publicació pròpiament dita, però, és més que relatiu, donat la seva curta durada.

Per acabar, no estarà de més comentar que, per al 1891, està referenciada l'existència d'un altre òrgan anarco-comunista imprès a Sant Martí, i que, per a augmentar el paral·lelisme amb La Unión Obrera, consta de dos únics exemplars conservats igualment a l'IISGA.

ARTICLE SEL·LECCIONAT. L'article que hem triat ("Desigualdades sociales", sense signar, aparegut al número 2) és un representant fidel de l'ideari de La Unión Obrera. Cal matisar que apareix un altre òrgan de premsa martinenc del que no tenim constància (Ciencia social); se cita una "oradora Claramunt", que es podria tractar de Teresa Claramunt (Sabadell 1862 – Barcelona 1931), destacada líder anarquista; se citen tanmateix un tal "Torrens" (que podria ser l'impressor) i un tal "Oller", desconegut.

"El día 4 del corriente se celebró una velada en el "Centro de Carreteros" en el que los partidarios de la organización se despacharon á su gusto.

He aquí las notas más importantes:

1ª Orador Torrens: "en esta se hacen dos publicaciones: la una Ciencia Social", que no está al alcance de los obreros, porque es demasiado científica; la otra Unión Obrera, si para algo sirve es para deshonorar las ideas".

En el primer caso debemos decir, que como obreros manuales nos consideramos suficientemente aptos para entender lo que la Ciencia Social dice; y el segundo lo dejamos para que el tiempo, superior a nosotros, lo conteste.

2ª Oradora (Claramunt): "Esos antiorgánicos atacan á una organización que sólo existe en su imaginacion" (y como si no nos bastaran las miles y miles de organizaciones que pervierten

á los humanos, acabó diciendo la oradora: “sí, si es preciso que los obreros se organicen, pues si hoy tuvieran grandes sociedades ¿quién sabe si irían como van á Cuba?”

Se conoce que para cenar no comió pasas.

3ª Orador (Torrens el grande): “Algun dia todos los obreros y hasta los hombres de ciencia se llamaban anarquistas. -Las esplosiones que muchos han creído que harían propaganda, han destruído la idea. - Nunca se habían hecho tan pocas y mal escritas publicaciones como hoy. - Id hoy como antes en un centro político a propagar la idea y os diran que los anarquistas tienen atrofiado el cerebro”. Y todo esto dicho en la fogosidad de la elocuencia adornado de flores artísticas ¿Verdad que gusta?”

A un compañero, que se proponía decir algo, sobre el particular, se le prohibio, con el pretexto de que era tarde. ¡Tál es la libertad que darnos quierenn esa plaga de artísticos! Que lo comente cada lector a su gusto ...”

1895 - 1897 EL PROVENSALENSE.

SUBTÍTOL: "Semanario independiente. Defensor de los intereses morales y materiales de la localidad".

DATA INICIAL: 14 de juliol de 1895.

DATA FINAL: 30 de maig de 1897 (100 números en total).

PERIODICITAT: Setmanal.

REDACCIÓ I ADMINISTRACIÓ: Carre Muntanya número 30 i carrer Sant Sever número 97.

IMPREMTA: "Tipolitografía" (Passtage Hort dels Velluters número 2 de Barcelona).

DIRECTOR: Jaume Boloix.

FORMAT: 280 x 410 mm. (4 planes).

PREU: 0'15 pessetes l'exemplar solt.

TENDÈNCIA: Informació local, filodinàstic.

LLOC DE CONSERVACIÓ: AHMGB (col·lecció completa).

COMENTARI: Setmanari d'apariència apolítica i tendències filodinàstiques i més en concret conservadores, El Provensalense aparegué a Sant Martí al llarg de cent setmanes. El seu tarannà i idiosincràcia no van aportar res de nou al que ja hem vist en anteriors publicacions, si exceptuem una especial beligerància contra els consistoris de signe republicà. Es destacà tanmateix per un proselitisme redundat en favor de determinats candidats a Corts i una total indiferència respecte la problemàtica social de la localitat.

ARTICLE SEL·LECCIONAT. És un article, si més no, divertit. Porta per títol "Bonita factura" i es publicà al número 43, corresponent al 3 de maig de 1896; com veurem tot seguit, fa referència a possibles malversacions de fons públics, en la seva vessant més lúdica. Menystenint possibles connotacions polítiques que se'ns escapen -i que aquesta mena de denúncies amaguen-, evidentment no podem decantar-nos per la falsedat o veracitat dels fets denunciats. En tot cas, serveixi la seva lectura per a palesar que, en temes de "immoralitat administrativa", fins i tot en els aspectes més trivials, ja està tot inventat.

"Y como para muestra un botón, como vulgarmente se dice, fíjense nuestros lectores en el derroche que en la Casa Grande está á la orden del dia, cunado de comilonas se trata, y cuando los ediles pueden aprovechar un motivo, sea el que fuere, para colarse en un Restaurant.

Confirmaremos nuestro asero con una facturita que transformada en otra cosa y debidamente legalizada puede verse en otra que no citamos. Allá vá.

"LA MALLORQUINA. GONZÁLEZ Y C^a. PLAZA DE CATALUÑA. BARCELONA, 11 DE FEBRERO DE 1894.

Por la comida servida á la Comisión de quintas del Ayuntamiento de San Martín de Provensals y á varios señores concejales y otros empleados:

Por 24 cubiertos a 7'50 ptas., 180 ptas.; por 16 docenas de ostras, 32; por 1 botella Vermouth, 6; por 2 botellas coñac, 25; por 2 botellas Benedictine, 25; por 2 botellas Jerez, 12; por 24 cafés, 6; por tabacos habanos, 50; por conducciones y servicio, 20; total. 356 pesetas.

San Martín de Provensals, 20 Marzo de 1894".

Preguntamos otra vez: ¿qué les parece?

¿Sabria decirnos alguien qué Comisión de nuestro Ayuntamiento se compone de 24 individuos?

¡Pero si ya advierte la factura que no todos los 24 pertenecen á la Comisión! (...)

Aprendan los martinenses y convénzase de una vez quienes son sus administradores, de quienes se interesan con tanto desinterés por sus intereses materiales. De los morales, ni una palabra"

1896 EL ECO DEL CASINO RECREATIVO PROVENSALENSE.

SUBTÍTOL: "Revista literaria, òrgano de la historia del mismo".

DATA INICIAL: 5 de juliol de 1896 (un únic número).

REDACCIÓ I ADMINISTRACIÓ: Sense precisar, cal suposar que al local de l'entitat (Plaça del Clot, s. n.).

IMPRESSA: "Al Timbre Catalán" (carrer Princesa número 26 de Barcelona).

DIRECTOR: Desconegut. El president de l'entitat l'any 1896 era Jaume Ros i Doménech.

FORMAT: 210 x 310 mm. (4 planes).

TENDÈNCIA: Òrgan de l'entitat.

REFERÈNCIES: Bertran, Torrent-Tasis p. 331 (I).

LLOC DE CONSERVACIÓ: AHMCB.

COMENTARI: La vida societària de Sant Martí de Provençals fou notablement rica en la creació d'entitats de tota mena, des de les que tenien un marcat caire reivindicatiu o sindical fins les que al simple esbarjo, passant per les que combinaven objectius diversos. Per a fer-nos una idea, al Llibre de Registre de l'Arxiu del Govern Civil de la Província de Barcelona apareixen legalitzades, en el període comprés entre novembre de 1878 i març de 1897, 117 associacions de les més variades característiques i finalitats. Fer-ne una tipologia fóra complicat, ateses les diverses variables que intervenien en cadascuna d'elles (durada, fistòria interna, socis, objectius ...), i evidentment aixó queda fora de l'abast del nostre estudi.

En qualsevol cas, moltes d'aquestes entitats van tenir una durada efímera i no van deixar, o no s'han conservat, cap dels seus òrgans d'expressió o butlletins interns. El "Casino Recreativo Provensalense" (fundat el 1895 a partir de l'antic "Casino Provensalense") constitueix l'excepció al respecte, essent l'únic representant de la premsa generada per aquestes associacions el segle passat (i anticipant, tanmateix, el tipus de publicació predominant a Sant Martí quan s'hagi consumat l'agregació: els butlletins d'entitats). Segons Torrent i Tasis, només aparegué un sol número, que coincidí amb l'aniversari de la fundació de l'entitat. Aquest únic exemplar oferia col·laboracions bilingües de caire eminentment literari i, considerant la poca representativitat de la publicació, ens abstenim de reproduir cap article de la mateixa.

SUBTÍTOL: "Periódich semanal artístich y literari".

DATA INICIAL: 5 de juliol de 1896.

DATA FINAL: 15 novembre 1896.

REDACCIÓ I ADMINISTRACIÓ: Carretera de Mataró número 282.

IMPREMTA: Francesc Badia (carrer Doctor Dou número 14 de Barcelona).

REDACTORS I COL·LABORADORS: Antoni Yscla, Jaume Boloix, Eudald Torrent, Antoni Molina i d'altres.

FORMAT: 200 x 280 mm. (8 planes).

TENDÈNCIA: Col·laboracions literàries de caire catalanista i patriòtic.

REDERÈNCIES: Torrent-Tasis p. 332 (l).

LLOC DE CONSERVACIÓ: AHMCB (es conserven dos exemplars).

COMENTARI. Molt escadussera cosa és el que podem dir d'aquesta publicació, de breu i esquifida existència, ignorant si es perllongà gaire més enllà dels exemplars conservats a l'AHMCB. Consagrada a la presentació de treballs literaris, La Gaya Ciencia es situava en la branca més conservadora del catalanisme en una línia relativament similar a la de L'Arch de Sant Martí. Llevat d'articles de Verdaguer i Bori i Fontestà -manllevats, amb permís o sense, d'altres publicacions- trobem en la llista de col·laboradors noms essencialment martinencs, que s'anunciaven a les seves planes, com el boter Antoni Yscla.

ARTICLE REPRODUIT. Sota el títol "Propòsits" trobem una breu declaració de principis, en un llenguatge que entre el floriment i la manca de normativa esdevé molt llunyà de la sensibilitat literària actual.

"Mos proposém únicament lo conreu de nostra aymada parla y lo foment de la mateixa en nostre poble de Snt. Martí.

Ara bé, dede'l moment que'ns proposém lo conreu de la llengua pátria mos considerém llatzarets en nostri amor per les fuetades que tant injustament han sigut proferides á mossen Jacinto Verdaguer per alguns que intitolantse de catalans no son sino torpes corcons dels preciosos fonaments de l'esplendent gloria y de la neta virtut de nostre grand [sic] poeta, y'n trindian sempre un crudel remordiment si ab totes nostres forces no mos possessim de son costát; aixís es, que'l nostre verdanch no's curará fins al jorn que la volunát de Deu aquests escardots que han unglejat una consciencia tant pura se troquen en roses y tornem l'honra de mossen Jacinto á l'altura que's mereix; y encar' [sic] després, volen ésser son blaçó, havém d'esser sempre la coraça que deturi les sagetas de l'enveja, si algun jorn se tornava á intentar (que Deu no ho vulga) lo que ja se's intentat mes d'un colp [sic]".

1897-1898 EL ADALID MARTINENSE.

SUBTÍTOL: "Semanario independiente. Defensor de los intereses morales y materiales de San Martín de Provensals".

DATA INICIAL: 7 de noviembre de 1897.

DATA FINAL: 20 de febrer de 1898.

PERIODICITAT: Setmanal.

REDACCIÓ I ADMINISTRACIÓ: Carrer Pujades número 273.

IMPREMTA: Joan Torrents (carrer Triomf número 4).

REDACTORS I COL·LABORADORS: Josep Suñol, Jaume Rocavert i d'altres.

FORMAT: 360 x 420 mm. (4 planes)

PREU: 0'15 pessetes l'exemplar solt.

TENDÈNCIA: Fonamentalment antiagregacionista.

LLOC DE CONSERVACIÓ: AHMCB (col·lecció completa relligada amb El Heraldo de las Afueras).

COMENTARI. El Adalid Martinense estigué present en el panorama periodístic de Sant Martí poc més de quatre mesos. La raó de tan efímera durada és ben senzilla: consagrat en cos i ànima com ho estava a defensar l'autonomia municipal, la seva raó d'ésser va desaparèixer en consumir-se les agregacions del poble del Pla. Comentem, de passada, que en la col·lecció conservada a l'AHMCB apareix sovint la signatura autògrafa d'un dels més actius col·laboradors, Josep Suñol (i Gros). Recordem que els directors de les publicacions dels diaris que passaven per censura o es donaven a institucions diverses acostumaven a signar alguns exemplars, per tant és molt possible que Suñol, funcionari municipal i autor de la interessant Guía de San Martín de Provensals, publicada l'any 1888, fos el que s'amagava sota les inicials "J. de B." que consten com a director del setmanari. Aixó pot ser significatiu de la postura contrària al fet agregacionista que, ben segur, mantingueren bona part dels funcionaris dels desapareguts municipis.

ARTICLE SEL·LECCIONAT. A "Lo que dicen los agregados" (18 de gener de 1898, sense signar) trobem una mostra prou fidel dels continguts antiagregacionistes de la publicació que ens ocupa. Recordem quen en la data que fou escrit l'article, Sant Martí i altres pobles del pla ja s'havien convertit en barriades de Barcelona.

"La agregación de los suburbios á Barcelona, realizada sin plan ni método y con sobrada precipitación, había de dar indefectiblemente los resultados que está dando.

Mucho es de temer que de continuar todo como hasta aquí, veamos troceadas estas infortunadas poblaciones en inmundos arrabales de una gran ciudad.

Eran Gracia, San Martín, Sans, Las Corts, San Gervasio y San Andrés el reflejo de la clase obrera, en cuyas poblaciones encontraba habitación cómoda y barata y los artículos para el consumo á más módicos precios que en Barcelona.

Así era en verdad, por no regir en estas poblaciones tarifas tan elevadas como en la capital, no pagar artículos, derechos de entrada y disfrutar otras muchas ventajas que constituían garantías de vida para la clase menestral.

Con la agregación no tiene tales garantías en estas poblaciones el trabajador, y no las tiene porque ha sufrido aumento muy sensible los comestibles por virtud del que han tenido las tarifas, por haber aumentado el doble algunas y por exigirse derechos de entrada á muchos artículos que no los pagaban antes. Añádase á esto el aumento de los derechos de edificación y á nadie estrañará que no puedan ser en lo sucesivo estas poblaciones el refugio de la clase trabajadora.

El resultado que está dando la agregación todos lo estamos viendo: muchos industriales han cerrado ya sus establecimientos y por esta causa han quedado sin ocupación gran número de operarios y dependientes.

La emigración de la clase obrera es un hecho indiscutible; emigración tanto más sensible porque redundando en perjuicio no solo de los suburbios, sino de la propia Barcelona.

Contribuyen también á la emigración, el abandono que tiene el Ayuntamiento [a] estas poblaciones; á que se les obligue á los vecinos á vivir sin higiene, sin alumbrado, casi sin beneficencia, y sin todos aquellos elementos de vida á que tienen indiscutible derecho los vecinos que forman parte de una ciudad culta, ilustrada y laboriosa como es Barcelona.

Todo esto ocurre porque el Ayuntamiento no prevé, de seguro, las consecuencias que puede reportar su falta de tacto y sus impremeditaciones; porque no se fija en lo que en estas poblaciones ocurre, ni para mientes en lo que dicen las personas más sensatas y juiciosas de las mismas. Dicen éstas en voz alta y en todas partes, que el anómalo procedimiento que emplea el Ayuntamiento en la resolución del problema agregacionista no se comprende ni se explica.

Que su falta de tacto y su incuria se ha hecho ya proverbial. Que no emplea como es debido el producto de los rendimientos de sus administrados de las Afueras en las mejoras que les tiene ofrecidas y en la organización de los más indispensables servicios municipales. Que el Ayuntamiento solo les tiende la mano para pedir cual importuno mendigo, y jamás para dar, como padre amantísimo y cariñoso.

Esto y mucho más dicen los pacientísimos agregados, con sobrada razón, y nosotros añadimos que tal estado de cosas no puede continuar si quiere el Ayuntamiento hacer viable la agregación.

Cónstele que los vecinos de los suburbios no se hallan dispuestos á sufrir con resignación estoica, por más tiempo las consecuencias de la falta de tacto de unos administradores que no saben lo que se traen entre manos.

Háblase ya de reuniones de agregados, de celebración de meetings y de organizar manifestaciones.

Ya sabe pues el Ayuntamiento á que atenerse.

Vaya dando como hasta aquí la llamada por respuesta á las súplicas y quejas que le dirigen los agregados. Continúe no haciéndoles caso y en breve verá traducido en hechos los proyectos que acarician.

Nuestro deber es advertírsele al Ayuntamiento; ya lo hemos hecho; ahora obre como mejor le parezca ó convenga”.

PUBLICACIONS MARTINENQUES DE LES QUE TENIM CONSTÀNCIA.

Mitjançant la bibliografia emprada i el propi estudi de la premsa martinenca, ens han aparegut referenciades les següents publicacions:

1876 El Eco de la Alianza. Segons Tasis i Torrent (p. 322, vol. I), *“aquesta revista mensual va començar a sortir l'any 1876, ja que el de 1886 s'assenyala com a l'onzé de la seva publicació, si bé hem d'esmentar que no figura registrada al registre de premsa del Govern Civil; tampoc podem precisar en quin mes començà a sortir, perquè cada any començava numeració nova. Com ja ho indica el subtítol era una revista que no tenia altra finalitat que la de distreure als socis de “La Alianza” i ésser el portaveu de l'esmentada societat. Al peu de la capçalera llegim que el director honorari és Damas Calvet, i l'efectiu en Domènec Cantí. Tenia un format mitjà (256 x 185) i quatre pa`gines a 2 columnes. Oferia textos literaris en català i castellà”*.

1886 La Veu del Camp. Citat per AHP, sense especificar més dades.

1891 El Revolucionario. En dona referència Arbeloa.

1891 Lo Cascabell. Segons Tasis i Torrent (p. 328, vol. I), *“en veure aquest plec podríem dubtar si es tractava d'una publicació periòdica, o bé, d'un petit recull de poesies d'un autor; però com que es presenta com “Número primer” i “Primera tasca” ens ha semblat endevenar-hi un setmanar, que sols tenia un redactor”*.

1895 Ciencia social. Citat per La Unión Obrera (vid. p. 40).

BIBLIOGRAFIA

170 anys de premsa a Reus [catàleg de l'Exposició]. Reus: Ajuntament, 1983.

Actas del I Congrés d'Història de Barcelona. Barcelona: La Magrana, 1982.

ARBELOA, Víctor Manuel. "La premsa obrera en Barcelona", a Cuadernos de Historia Económica de Cataluña, VIII, 1972.

ARBELOA, Víctor Manuel. La premsa obrera en España (1869-1899). Madrid: Revista de Trabajo, 1970.

ARXIU HISTÒRIC DE SANT MARTÍ DE PROVENÇALS. Apunts per a la història de Sant Martí de Provençals. Barcelona: Ajuntament, 1982.

ARXIU HISTÒRIC DEL POBLENOU. El Poblenou: més de 150 anys d'història. Nova edició revisada i actualitzada. Barcelona: AHP, 2001.

BARRÉRE, Bernard, et al. Metodologia de la historia de la prensa española. Madrid: Siglo XXI, 1982.

BERTRAN I PIJOAN, M. "Papers curiosos", a El Borinot, Barcelona, 1925-1927.

BOFARULL I SANS, Manuel. "Orígenes del pueblo de San Martin de Provensals", a Memorias de la Real Academia de Buenas Letras. Barcelona, vol. V, 1899.

CARRERAS CANDI, Francesc. Geografia general de Catalunya. Barcelona, s.d.

Cent anys de premsa sitgetana (1877-1977). Sitges: Ajuntament, 1978.

COSTA I OLLER, Francesc. La premsa a Mataró (1820-1920). Mataró: Ajuntament, 1982.

DOMÉNECH I RULL, Francesc, et al. "Els mass media a la ciutat de Valls des de finals del segle XIX a l'actualitat", a Panoràmica vallenca contemporània. Valls: Ajuntament, 1986.

DUARTE, Àngel. El republicanisme català a la fi del segle XIX, Vic: Eumo, 1987.

DURAN I SANPERE, Agustí. Barcelona i la seva història. Barcelona, 1973.

FERRER, Joaquim. El primer 1r de Maig a Catalunya. Barcelona: Nova Terra, 1972.

FIGUERES, Josep Maria. La premsa catalana: apreciació històrica. Barcelona: Dalmau, 1989.

GIVANEL I MAS, Joan. Bibliografia catalana: premsa. Barcelona: Institució Patxot, 1931-1937.

GIVANEL I MAS, Joan. Materials per a la bibliografia de la premsa barcelonina (1881-1890). Barcelona: La Revista, 1933.

GIVANEL I MAS, Joan, i GIVANEL, Lluciana P. "Publicacions periòdiques barceloneses escrites en llengua catalana de 1879 a 1918", a Butlletí de la Biblioteca de Catalunya, vol. 5è, 1918-1919.

HUERTAS, Josep Maria, i FABRE, Jaume. Tots els barris de Barcelona. Barcelona: Edicions 62, 1972.

LLORENS VILÀ, Jordi. L'aportació de Sebastià Farnés al catalanisme: de l'Exposició a les Bases de Manresa (1888-1892). Barcelona: l'autor, 1980.

LÓPEZ, Marina, i GRAU, Ramon. "Vells suburbis fora ciutat: Sant Martí, un Manchester local", a Serra d'Or, Barcelona, octubre 1973.

MARTÍ I NAVARRE, Juan B. Memorias de un periodista (1880-1930). Barcelona, 1931.

MIRALPEIX I BALLÚS, Concepció. La premsa a la ciutat de Vic al segle XIX. Barcelona, 1981.

MIQUEL I VERGES, J.M. La premsa catalana del Vuit-cents (1801-1885). Barcelona: Barcino, 1937.

MIRET I SOLÀ, María Teresa. La premsa a Igualada (1908-1982). Barcelona, 1983.

MIRRI LARRUBIA, Maria Teresa. Vida quotidiana en un poble industrial: Sant Martí de Provençals (1862-1925). Barcelona: Ajuntament, 2001.

NETTLAU, Max. La Première Internationale en Espagne. Dordrecht: IISGA, 1969.

NADAL, Francesc. "Burgueses contra el municipalismo: la configuración de la Gran Barcelona y las anexiones de municipios (1874-1904)", a Geo-crítica, Barcelona, núms. 59/60, setembre-novembre 1986.

NADAL, Jordi; TAFUNELL, Xavier. Sant Martí de Provençals: pulmó industrial de Barcelona (1847-1992). Barcelona: Columna, 1992.

Normativa per a la descripció de publicacions periòdiques en els repertoris de premsa local, comarcal i general. Barcelona: Institut Català de Bibliografia, 1982.

PALOMERA I COSTA, Mercè. Cent anys de premsa a Ripoll (1881-1980). Barcelona, 1982.

ROCA I FARRERAS, Josep Narcís. El catalanisme progressiu (edició a cura de Jordi Llorens Vilà). Barcelona: La Magrana, 1982.

SOLÀ I DARCHS, Lluís. Història dels diaris en català (1882-1982). Barcelona, 1978.

SUBIRÀ, Joan. La premsa a Granollers (1882-1982). Barcelona, 1982.

SUÑOL I GROS, Josep. Guía de San Martín de Provensals. Barcelona, 1988.

TORRENT, Joan. La premsa de Barcelona (1641-1967).

TORRENT, Joan. La presse catalane depuis 1647 jusqu'a 1937: essai d'index. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1937.

TORRENT, Joan, i TÀSIS; Rafael. Història de la premsa catalana. Barcelona: Bruguera, 1966.

TUÑÓN DE LARA, Manuel (ed.). Prensa y sociedad en España (1820-1936). Madrid: Cuadernos para el Diálogo, 1975.

SIGLES

AHMCB	Arxiu Històric Municipal de la Ciutat de Barcelona.
AHP	Arxiu Històric del Poblenou (entitat privada).
AHMSMP	Arxiu Històric Municipal de Sant Martí de Provençals.
IISGA	International Instituut voor Sociale Geschiedenis, Amsterdam.